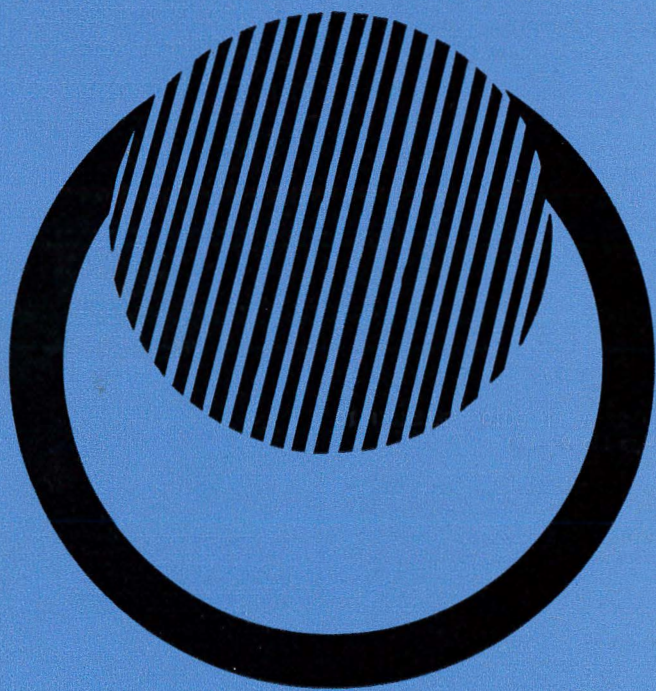

Katsaus

KULTTUURIKESKUS
KRIITTINEN KORKEAKOULU

1.1979

ANTTI-VEIKKO PERHEENTUPA: TIETEELLINEN REHELLISYYS JA LÄÄKETUTKIMUS • ERK-
KI NIINIVAARA: SUOMALAISEN KULTTUURIN TILASTA • ANTTI TUURI: SUOMALAISEN
KIRJALLISUUDEN TILA • KEIJO PETÄJÄ: ARKKITEHTUURI JA TERVEYS • PIRKKO SUK-
SELAINEN: ARKKITEHTUURI JA INHIMILLINEN VIIHTYVYYS • JUKKA JORMOLA: TER-
VEYS JA LUONNONYMPÄRISTÖ • MATTI KUUSELA: ARKKITEHTONINEN YMPÄRISTÖ JA
TERVEYS • ILKKA NIINILUOTO: TIETEEN OBJEKTIIVISUUDESTA JA ARVOVAPAUESTA

Katsaus

7. (19.) vuosikerta.
Kuusi numeroa vuodessa.

Julkaisija

Kulttuurikeskus Kriittisen
Korkeakoulun kannatusyhdistys ry.

Toimisto

Väinämöisenkatu 25 A 11, 00100 Helsinki 10
ma—pe klo 9—13. P. 448 514

Toimittajat

Antti-Veikko Perheentupa, päätoimittaja
Osmo Jokinen, toimitussihteeri, puh. 90-713 212,
Hakaniemenkatu 3 A 32, 00530 Helsinki 53.

Toimitusneuvosto

Kriittisen Korkeakoulun johtokunta: Reijo Wilenius (pj.), Aulis Aarnio, Inkeri Airola, Oiva Ketonen, Seppo Matinvesi, Antti-Veikko Perheentupa, Ville Repo, Kalevi Suomela ja Antti Tuuri.

Tilaukset vuodelle 1979

maksamalla 40 mk/vuosikerta ps-tilille 715 56-0

Irt numerot

à 7,50 mk: Suomalainen Kirjakauppa, Porthanian paperikauppa, Kasvisravintola ja Suomen Luonnon-suojelun Tuki Helsingissä.

Osoitteenmuutokset ja jälkitilaukset toimiston osoitteella

KULTTUURIKESKUS KRIITTINEN KORKEAKOULU

Osoite: Väinämöisenkatu 25 A 11 00100 HELSINKI 10
Puhelin: 448 514 (ma—pe klo 9—13)

Perustettu 1968. Tarjoaa virikkeitä, yhteyksiä ja tietoa kaikille, jotka ovat kiinnostuneita aikamme ongelmista sekä itsensä ja yhteisönsä kehittämistä. Kokeilee ja toteuttaa vapaan ja avoimen korkeakoulun ideaa.

Toimintamuodot

- avoimet yleisötilaisuudet
- inhimillisen kasvun seminaari
- erityiskurssit ja kutsuseminaarit
- työryhmät ja projektit
- julkaisutoiminta.

Sihteerit

Martti Tuomola (opinto- ja tutkimussihteeri), puh. 90-408 560

Merja-Riitta Ekholm (koulutussihteeri, virkavapaa), puh. 90-6922 302

Ulla Ruottinen (toimistos sihteeri), puh. 90-448 514

Kulttuurikeskus Kriittisen Korkeakoulun kannatusyhdistys ry:n jäseneksi voi liittyä maksamalla jäsenmaksun 15 mk/vuosi (tai ainaisjäsenmaksun 200 mk) ps-tilille 1683 71-4.

1 • 79 sisältö

- 3 ANTTI-VEIKKO PERHEENTUPA
Tieteellinen rehellisyys ja lääketutkimus
- 4 ERKKI NIINIVAARA
Suomalaisen kulttuurin tilasta
- 6 ANTTI TUURI
Suomalaisen kirjallisuuden tila
- 8 KEIJO PETÄJÄ
Arkkitehtuuri ja terveys
- 15 PIRKKO SUKSELAINEN
Arkkitehtuuri ja inhimillinen viihtyvyys
- 17 JUKKA JORMOLA
Terveys ja luonnonympäristö
- 18 MATTI KUUSELA
Arkkitehtoninen ympäristö ja terveys
- 20 ILKKA NIINILUOTO
Tieteen objektiivisuudesta ja arvovapaudesta
- 22 Kirjoja
PEKKA HARTOLA
Pitääkö astrologia paikkansa?

Tässä numerossa ovat myös Kulttuurikeskus Kriittisen Korkeakoulun, Jyväskylän Avoimen Kulttuurikeskuksen ja Turun Kriittisen Korkeakoulun kevätkauden 1979 ohjelmat

MUISTITKO TILATA KATSAUKSEN VUODEKSI 1979?

ISSN 0022-9458

Forssan Kirjapaino Oy • Forssa 1979

TIETEELLINEN REHELLISYYS JA LÄÄKETUTKIMUS

”Vihreä aalto vaatimuksineen paluusta takaisin luontoon kytkeytyneenä epätieteeseen, antiteknologiaan muodostuu siten myös vaaraksi uusien lääkkeiden tieteelliselle kehittämiselle. Kuinka voidaan innoittaa tutkijoita syntetisoimaan entsyyminehkäisijöitä kun poliitikot ja ennenkaikkea yleisö haluaa suosia luonnonlääkkeitä ja muita todistetusti vaikuttamattomia tuotteita vain koska uskotaan, että ne ovat vaarattomampia.”

Teksti on lääketeollisuuden palvelukseen Ruotsissa siirtyneen Göteborgin yliopiston entisen professorin Lars Werkön, joka vieraili esitelmöimässä Lääketuojat ry:n 20-vuotis-symposiumissa viime lokakuussa. Esitelmän lyhennelmä on Lääkealan uutisia nimisessä aikakauskirjassa lähetetty mm. suomalaisten lääkärrien luettavaksi.

Professori Werkön esitelmä samoin kuin monet muut samalta suunnalta kuullut puheenvuorot kertovat lääketeollisuuden kritiikittömästä itseluottamuksesta. Uusien lääkkeiden kehittäminen on tämän ajattelutavan mukaan terveyden avain. Werkö esittää seuraavina tavoitteina lääkkeet syöpään, verisuonten kalkkeutumiseen ja vanhuuden tylsistymiseen. Hän vaatii että koska tutkimustyö vaatii suunnattomasti varoja, yhteiskunnan olisi siedettävä lääkekustannusten jatkuva kasvu.

Pyrkimykset luonnonmukaiseen terveydenhoitoon lääketeollisuus näkee vihollisenaan. Omaksutun tieteellisen ajattelutavan ahtausta sallii ihmisten oman arjostelukyvyn täyden kieltämisen terveydenhoitoon liittyvissä kysymyksissä.

Eräaseen yksityiskohtaan professori Werkön tekstissä kannattaa pysähtyä. Hän puhuu todistetusti vaikuttamattomista tuotteista. Tutkijalta vaadittava tieteellinen rehellisyys edellyttää eron tekemistä henkilökohtaisten uskomusten ja tieteellisesti perusteltavien väittämien välillä. Miten vakava tutkija voi

väittää jotakin lopullista todistetuksi niin monimutkaisesta asiasta kuin luonnonaineiden vaikutuksesta ihmiseen?

Tällainen ei toki ole uutta lääketieteen historiassa. Arvovaltaiset tiedekunnat ovat saattaneet estää ratkaisevan tärkeiden oivallusten soveltamisen vain sen vuoksi, ettei vallitseva tietämyksen taso ole riittänyt ilmiön selittämiseen. Vahva esimerkki tästä on lapsivuodekuumetta vastaan taistelleen Ignár Semmelweisin traaginen historia toista sataa vuotta sitten. Meillä on taipumus ajatella, ettei tällainen tieteellinen ahdaskatseisuus olisi tämän hetken maailmassa enää mahdollista.

Luonnonlääkkeiden kasvava suosio perustuu ihmisen subjektiiviselle kokemukselle avun saamisesta. Lääketieteen vääristyneessä arvomaailmassa tälle ei kuitenkaan anneta arvoa. Subjektiivista parantumiskokemusta ei hyväksytä tutkimisen arvoiseksi asiaksi.

Mietojakaan luonnonlääkkeitä ei voi väittää täysin vaarattomiksi. Riskit ovat kuitenkin ratkaisevasti vähäisempiä kuin voimakkaasti markkinoiduissa synteettisissä lääkkeissä. Terveyspoliittisesti perusongelma on kritiikittömästi kasvanut usko lääkkeisiin, joka väistämättömästi johtaa liikakäyttöön.

Lääkkeiden liikakäyttö ja siitä aiheutuvat terveyden vaarat myönnetään lähes joka taholla. Tilanne ei kuitenkaan ole viranomaisen vaan lähinnä lääketeollisuuden valvonnan. Yksi osoitus tästä on häiriöittä jatkuva, pitkälle kehitetty lahjonta, jota lääketeollisuus kohdistaa lääkäreihin. Millään muulla julkisen vallan alalla ei esiinny vastaavaa.

Valtavaan ekspansioon tottunut lääketeollisuus haluaa kasvaa edelleen kuten kaikki muukin tämän hetken yhteiskunnassa. Tästä aiheutuvaa lisääntyvää vaaraa vastaan ihmisen on ruvettava puolustautumaan.

Antti-Veikko Perheentupa

SUOMALAISEN KULTTUURIN TILASTA

Kulttuurin käsite on jo kauan sitten irroitunut pelkästä maan viljelemisestä. Ajatuksemme hakeutuu sen mukana nykyisin avarammille alueille, kaikkeen ihmisen edellytysten varassa tapahtuvaan ja luovaan toimintaan. Se taas hajautuu esim. politiikan, moraalikäsitteiden, talouselämän, hallinnon, oikeudenhoidon, kasvatuksen, tieteen ja taiteen piiriin.

Viime aikoina on ns. kulttuurikeskustelu toisinaan käsitetty vain esteettis-kirjalliseksi arvioinniksi eräitten kymmenlukujen merkityksestä, 40-luku, 50-luku jne. Kansakunnan kulttuurista puhuttaessa on kuitenkin aina kysymys, runoilijan sanaa käyttääksemme, ”menon yhteisyydestä”. Kaikki täällä hengittää — tai on hengitysvaikeuksissa. Joka suunnalla on kysymys ihmisyyden toteutumisesta tai sen estymisestä.

Jos kulttuurin alue ymmärretään laajaksi, samalla ollaan tekemisissä myös sen vaikeasti jäsennettävän aineiston kanssa, joka syntyy tällä laajalla kentällä esiintyvistä erilaisista ajatuksista, mielipiteistä, koulukunnista, suuntauksista ja perinteistä. Näistä lähtökohdista käsin on seuraavassa kysymys vain parista lähestymiskulmasta teeman käsittelyssä.

I

TV:ssämme on äskettäin esitetty kuulun taloustieteilijän J. K. Galbraithin inspiroimaa ja johdattamaa sarjaa länsimaiden historiasta, siihen aikojen kuluessa sisältyneistä talousteorioista ja hyödykkeiden jakoa koskeneista eettisistä periaatteista. Kuvauksen pelkkä teema on mitä kiintoisin, ”Epävarmuuden aika”. Siinä voi kuulla syvää huolestuneisuutta. Ajatustavat vaihtelevat, kumoavat toisensa, ei ole päästy varmuuteen, selville vesille.

Erästä näkökulmasta katsottuna meidän suomalainen kulttuurimme päinvastoin elää ”varmuuksien aikaa.” Keskellämme on runsaasti koulukunnallisia, poliittisia, taiteellisia, ideologisia ja uskonnollisia lukkiutumia. Eräässä yhteydessä on pääministeri Kalevi

Sorsa lausunut, että ”valtaosa poliittisista keskusteluista käydään aprioristen ehdottomien uskomusten pohjalta”.

Edellä oleva ei koske vain politiikkaa vaan myös muuta kulttuurin piirissä tapahtuvaa kanssakäymistä. Uusiutuvasti on keskuudessamme kuultu se väite, että keskustelu on lakannut. Tilannetta luonnehtii tällöin Brechtin sana: ”Mitä ovatkaan ne ajat, jolloin keskustelu puista on melkein rikos, koska siihen sisältyy vaikeneminen niin monista vääryyksistä”.

Suuressa päivälehdessä käytiin laaja keskustelu ns. perimmäisistä kysymyksistä, tiedon luonteesta, uskosta, totuuden saavuttamisesta. Monet kannanotot eivät kuitenkaan edustaneet ainakaan epävarmuutta. Uusimman fysiikan piirissä käydään nykyään mielikuvi- tusta kiihottavaa keskustelua ns. mustista aukoista, jota maallikon on vaikea seurata. Kun joku Luojaan uskova ja vanhaa teoreettista materialismia ko. lehdessä vastustava otaksuu saavutettujen tietojen perusteella aineen eli materian nyt menevän alas kosmisesta likaviemäristä, tuntuu ”materia” tässä kannanotossa ikäänkuin personifioituneen ja saaneen suorastaan vihollisen piirteitä. Voi tässä kohden ainakin kysyä, onko jo asetelmassa aine-henki, sielu-ruumis ja sen monissa variaatioissa todellisuus pirstoutunut. Ainakin oppinut filosofimme Oiva Ketonen on äskettäin ihmiskuvaa kokonaisuutena tarkastellessaan torjunut tämän vanhan dualismin. ”Käsitys, että ihminen pohjimmiltaan ihmisenä on vain hänen henkinen minänsä tai tietoisuutensa ja että ruumis on vain ulkonaisia puitteita, on perinjuurin väärä” (Kannava 78 s. 337). Hän jatkaa: ”Tällä ajatusmallilla, jolla esim. Raamatussa ei ole perusteita, on edelleenkin voimakas vaikutuksensa” (s. 333).

Epävarmuuden aika, tähän kulttuurin analyysiin sijoitettuna ajatuksena, ei luonnollisesti lainkaan merkitse tutkimuksen ja luovan toiminnan tukahtumista, vaan päinvastoin edellytyksiä niiden vahvistumiselle. Käsitökseni mukaan myös ilmaus ”kriittinen korkeakoulu” haluaa nimenomaan antaa elin- tilaa epävarmuudelle ja ylläpitää kriittisyyt-

tä kaikkiin sekä vanhoihin että uusiin valmiisiin ajatusrakennelmiin. Tieteen ja myös kaiken kulttuuritoiminnan taso määräytyy yleensä aina siitä käsin, missä määrin se on valmis peruskatsomustensa kritiikkiin.

Akateemikko Joonas Kokkonen käytti keuhalla 1978 radiossa persoonallisen ja tervehdyttävän puheenvuoron. Tällöin hän muun muassa mainitsi hänelle läheisimmäksi Raamatun kohdaksi tulleen sanan "Anokaa niin teille annetaan, etsikää niin te löydätte, kolkuttakaa niin teille avataan". Kiintoisinta oli hänen tulkintansa, joka liikahtutti paikoilleen usein juuttuneita selityksiä. On takeruttu, hän lausui, vain sivulauseisiin. Johtopäätöksenä ovat tällöin lopullisen omistamisen ja hallitsemisen asemat. Kuitenkaan ei tule koskaan vaihetta, jolloin etsimisen voisi lopettaa. Ihmisen osa on ainaisen etsijän, anovan ja kolkuttajan osa.

Näin Kokkonen. Hänen oivalluksensa on käsittäkseni hyvin merkityksellinen.

Ihmiselle on vaikeaa suostua siihen, että se mikä on kaikkein fundamentaalisinta, viimeistä, säilyy selittämättömänä. Tai kuten Martti Siirala on lausunut: "Todellisuus on pohjimmiltaan salaisuus, jossa ei ole hallittavissa olevaa ankkuripaikkaa".

Väliaikaisuuden ja keskenäisyyden hyväksyminen on henkisen kypsyyden aineksia. Siinä säilyminen on varsinaista ihmisyyttämme.

Läpi historian on tuhansin tavoin etsitty tietä pois riuduttavasta epävarmuudesta, milloin rakentamalla tornia taivaaseen, milloin huomalla aukottomaksi uskottuja maailmankatsomuksia, milloin turvautumalla mystisiin menoihin ja harjoituksiin.

Kulttuuriin muodostuu tällöin aina hermeettisesti suljettuja osastoja. Yhteisyys kadotetaan. Mihin torniin tahansa kiipeilevät eristyvät muista, alkavat puhua muille käsittelemättä kieltä. Todellisuus etäännyy. Vain neuvottomat ovat samalla matkalla.

Epävarmuuden aika merkitsee ajatuksen ja mielikuvituksen vapautumista. Ohimennen saattaa löytyä kaksi uutta galaksia.

II

Toinen lähestymiskulmani johtuu kaikesta edellä sanotusta. On ehkä herännyt kysymyksiä.

Eikö epävarmuuden suosittelu ole

johtamassa lohduttomaan nihilismiin? Eikö näköpiirissä ole tällöin autio maa? Eikö ole mitään kiinteää jalansijaa? Eikö ole menneisyyden pohjaa, historiaa, perinteitä, perusarvoja? Onko vain uusi merkityksellistä?

Hahmotan vastausta tunnetusta kirjailijan sanasta "Ihminen on ihmisen ainoa veli maailmassa" käsin.

Ellei kulttuurin kaikkia ilmiöitä tavalla tai toisella läpäise se mitä me nimitämme ihmisyydeksi, lähimmäisyydeksi, sosiaalisuudeksi, se ei ole juurtunut todellisuuteen. Se elää itselleen, omaa kuviteltua kukoistustaan varten ja kuihtuu aikanaan.

Suomalainen yhteiskunta on muuttunut niistä ajoista, jolloin huutolaislapset kaupattiin enimmänsä tarjoavalle, hamaan nyky aikaan asti jolloin jokaisen tässä maassa asuvan ihmisen ahdinko periaatteessa kuuluu koko kansakunnalle.

Lakikirjasta löytyy yksityiskohtia jotka havainnollisesti kuvittavat yhteisiä pyrkimyksiämme. Tieliikennelaki säättää: "Jos joku on liikenneonnettomuuden johdosta joutunut sellaiseen tilaan, että on välttämätöntä heti kuljettaa hänet saamaan hoitoa, on jokaisen ajoneuvon kuljettaja velvollinen sellaisen kuljetuksen suorittamaan."

Lähimmäisyys on mukana yhteiskunnan rakenteissa.

Jopa "valintatalouden" tai "markkinatalouden" etuliitteeksi pyritään nykyisin sovittamaan "sosiaalinen".

Ken tyytyy tämän tapaisiin irrallisiin havaintoihin, joutuu kuitenkin helposti edustamaan sinisilmäisyyttä.

Onhan toki suomalaisen kulttuurin ja yhteiskunnan kuvassa määrättömästi huolestuttavia piirteitä, vinoutumisia, epäkohtia, byrokratiaa, saalistusta, ihmisryhmien sortoa, kasvatuspäämäärien epäselvyyttä.

Viime vuosina on alettu puhua ei vain yksilön vaan koko yhteiskunnan sairaudesta, sosiaalipatologiasta. Tämän problematiikan piiristä on nimenomaan Therapie-säätiö tuonut yhteiseen käyttöön merkittävää uutta tietämystä. Pitkä kliininen kokemus erityisesti jakomielisyyden hoidossa on osoittanut, että sairaus on koko ajan avunhuuto, haaste ympäröivälle yhteiskunnalle. Sairaana harhamaailma, yhteisön sairauden keskellä syntynyt, odottaa särkymistä. Mutta myös terapeutin täytyy olla valmis muuttumaan, ennen kuin parantava ihmisyyhteys voi syn-

SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN TILA

1.

Lukiessa Suomen historiaa ja sen kirjallisuuden historiaa tulee ajatelleeksi, että kirjallisuuden merkitys on häviämässä. Suomenkielisen kirjallisuuden odotus, sen merkityksen korostaminen, joka leimaa viime vuosisadan suurmiestemme kirjoituksia ja puheita, usko siihen, että vain suomenkielinen kirjallisuus loppulta takaa tälle kansakunnalle oikeuden kansakuntien joukkoon, tämän vuosisadan alun suurten romaanien kiihkeä vastaanotto ja suuret lukijamäärät ja vieläpä ne ostajajonot, jotka odottivat tamperelaisessa kirjakaupassa Väinö Linnan Tuntematonta sotilasta, ovat nyt vaihtuneet pienempiin painoksiin ja aikakauslehdistön kirjailijaesittelyihin. Niissä kirjailija kuvataan hellan ääressä esiliina vyötäisille kietäistuna tai hiekka-

laatikolla lasta kaitsemassa; harvemmin enää edes näkee hyvää intelligenttiä kuvaa, jossa kirjailija polttaa piippua nojatuolissa, taustana kirjahyllyn värikkäät kirjojen selkämykset. Erkka Lehtola kirjoitti kevättalvella Parnassossa, että päivälehdistömme kannalta Charne Asserdal on tällä hetkellä paljon kiinnostavampi hahmo kuin Hannu Salama. Se oli hyvin sanottu ja valitettavasti kovin totta. Itseltäni kysyi muuan sukulaismies tässä taannoin kirjojeni myyntilukuja ja kun kerron, hän nauroi sanoen: "Yhdessä mestaruussarjan jalkapallo-ottelussa käy enemmän väkeä." Sekin oli totta enkä keksinyt siihen mitään nokkelaa vastaväitettä. Jotenkin tällaiset asiat eivät ole minulle olleet yhteismittallisia aikaisemmin. Seuraavina päivänä tuli mieleen sitten montakin vastaväitettä, mutta se oli jo liian myöhäistä ja saatoin lohduttautua vain sillä, että kyseinen mies ei ollut varsinaisesti minun sukulaiseni, vaan olimme sukua avioliiton kautta.

Alustus KKK:ssa 25. 9. 1978

tyä. Kaikkein poikkeavinkin käyttäytyminen on aina terapeutille — ja yhteiskunnalle — oleva myönteinen merkki, lähimmäisen yrittäjänsä omalla eriytyneellä tavalla päästä yhteyteen toisten ihmisten kanssa ja alkaa jälleen toteuttaa omaa ihmisyyttään.

Koko suomalaisessa yhteiskunnassa on näitä sairauden ja jakomielisyyden merkkejä, harhoja, vieraantumista omasta identiteetistä, etääntymistä luonnosta ympärillämme, yhteyden katkeamista omaan menneisyyteemme. Taloudellisen kasvun nopeassa liikkeessä eivät kulkuneuvot suinkaan pysähdy siellä, missä solidaarisuutta edellyttävä ääni on tiepuolesta kuultavissa. Ihmisen perusoikeudet eivät aina ole kunniaa. Täällä voi

tehdä sekä hyvää että pahaa.

Mutta kaikkein eniten elämää häiritsevissä ilmiöissäkin on kätöksä toivo, uuden mahdollisuus, koska niissä on aina tukahdutettu ihmisyyttä.

Tämän kertoo meille huikean syväksi sanottu kuvaus tämän kansakunnan sielunelämästä, teos jolle kirjailija on antanut paljon puhuvan, terapeutin nimen "Ja pesäpuu itki", itki, pystyi ilmaisemaan itsensä.

Se on suomalainen vastine kaukaiselle, kaikki ihmiskunnan nykyiset globaalit ongelmat piiriinsä sulkevalle Roomalaiskirjeen ilmaukselle "Koko luomakunta huokaa".

Mutta sen jatko kuuluu: "Ikäänkuin syntytuskissa", tulossa olevan odotuksessa. □

2.

Mitä kirjallisuus on? Jokin määritelmä sille on syytä antaa, jos sen tämänhetkistä tilaa haluaa penkoa. Sartre kirjoitti sennimisen kirjan vuonna 1947. Kirjan suomenkielisessä painoksessa on 270 sivua, joista Sartrelta 257 ja loput kuluu suomentajien huomautukseen ja Jouko Tyyrin laatimaan esipuheeseen nimeltä "Proosan puolesta". En ole mikään Sartre enkä voi myöskään käyttää 257 sivun mittaista puheenvuoroa puhumattakaan Tyyrin esipuheesta. Sanoisin vain, että hyvän proosan olisi kerrottava menneisyydestä niin, että tiedämme mistä olemme tulossa, nykyisyydestä tietääksemme, missä olemme, ja annettava lukijalle avaimia tulevaisuuden ratkaisuihin. En tiedä, kenen lause tämä on, olen saattanut lukea sen jostakin. Itseni keksimäksi se vaikuttaa liian hienolta ja hyvältä. Käytän sitä kyllä työskennellessäni jonkinlaisena yleisohjeena. Proosan kirjoittaminenhan on monien asioiden koossapitämisen yrittämistä. Paitsi, että määritelmäni on hyvä ja hieno, se tietysti myös on paikkaansa pitämätön niinkuin kaikki kirjallisuudesta laaditut määritelmät. Se on toisaalta liian ylimalkainen, jotta sillä voisi mitata mitään, toisaalta kuitenkin liian ahdas, jotta siihen kaikki mahtuisi.

Jos näin mittaa tämänhetkistä kirjallisuuttamme, toteaa heti kirjallisuutemme painotuvan mittarin etuosaan. Viime vuosina julkaistut kirjat kertovat valtaosin kymmenien vuosien takaisista tapahtumista. Laajat romaanisarjat, joissa henkilöitä kuljetetaan läpi vuosikymmenien, trilogiat sotien väliseltä ajalta ja paksut romaanit sotien jälkeiseltä ajalta ovat syksy syksyltä kustantajien julkaisulistojen kärjessä. Ne esiintyvät myös myyntilistojen kärkikirjoina. Parhaat niistä täyttävät tietysti mittarini kolme vaatimusta, sillä onhan täysin samantekevää, mihin aikaan tai aikakauteen kirjailija teoksen tapahtumatazon sijoittaa. Aivan päiväkohtaisia tapahtumia kaunokirjallisuuden on taas mahdollon kuvata jo syntyprosessinsa luonteen vuoksi.

3.

Suomessa, tuntuu, luetaan nykyään mieluiten paksuja kirjoja, jotka kertovat köyhän kansamme karuista kohtalonvuosista ja hyvä kai näinkin. Toisenlaisiakin kirjoja kirjoite-

taan, runoja, novelleja, esseitä. Muutama humoristi ja pari satiirikkoa kuuluvat kirjalliseen kenttäämme. Eräs naiskirjailija kyllä kertoi joku vuosi sitten matineassa, että oli lopettanut novellien kirjoittamisen taloudellisista syistä. Hänen oli yksinkertaisesti toimeentulonsa vuoksi kirjoitettava paksuja romaaneja. Hyviä novellejakin kuitenkin ilmestyy, joillakin näyttää vielä olevan niiden kirjoittamiseen varaa. Vaikka kirjailijoiden toimeentulokysymystä ei saisikaan missään tilaisuudessa olla selvittelemättä, totean tässä vain sen, että keväällä suuressa yksimielisyydessä käyty taidepoliittinen keskustelu on jälleen kerran ollut tuuleen huutamista. Sen todisti hallituksen äsken julkistama valtion tulo- ja menoarvio ensi vuodelle. Se on arjen runoutta jos mikä. 'Taiderunouden' myynnin ja lukuharrastuksen kerrotaan toisaalta olleen viime vuosien aikana nousussa. Käsittääkseni meillä onkin harvinaisen vahva runoilijajoukko näin pieneksi kansakunnaksi ja myös muutamia hienoja esikoiskokoelmia on ilmestynyt viime aikoina.

4.

Tänä vuonna on juhlittu Eino Leinoa, hänen syntymästään on kulunut sata vuotta. Eino Leino-Seura kokosi kirjan nimeltä "Eino Leinon perinne". Sen esipuheessa Pekka Tarkka kirjoittaa: "Tämän teoksen toimituskunta etsi 1970-luvun nuoren polven panosta Eino Leinon perinteeseen. Turhaan: ei yksilöllisiä kannanottoja, ei leinolaisia kirjallisia tai kulttuuripoliittisia teesejä. Kun on keskusteltu kansasta, luokista, puolueista tai individualismista, vanhat 1950- ja 1960-lukujen veteraanit ovat ottaneet mittaa toisistaan. Onko Leinon perinne katkeamassa?" Näin siis Tarkka. Myös kirjallisuuden kohdalla voidaan kysyä, onko koko 70-luvulla ilmestynyt ainoatakaan todella uusia näkemyksiä edustavaa kirjailijaa? Vastaus voisi olla yhtä kieltävä kuin Tarkan kysymyksiensä itse antama. Ehkä se kuitenkin on sitä vain mainittujen 1950- ja 1960-lukujen vanhojen veteraanien tarkoittamassa mielessä. Ehkä Eino Leinon perinne onkin laajempi, mitä sillä tähän mennessä on tarkoitettu. Minulla on sellainen tunne, että monella odottamattomallakin taholla kuitenkin on kypsyydessä jotakin, jotakin, joka muutamassa vuodessa puhkeaa esille. □

Keijo Petäjä

ARKKITEHTUURI JA TERVEYS

Aiheesta ”arkkitehtuuri ja terveys” on keskusteltu ennenkin. Keskustelun otsikot ovat tosin vaihdelleet. Käsitan kuitenkin, että juuri tästä aiheesta on ollut kysymys kun on puhuttu *ihmisen tilan parantamisesta*.

Arkkitehtuuri on syntynyt ihmisen luke-mattoman moniulotteisista tilallisista tarpeista. Sittemmin se on kehittynyt hänen *tilakäsitteensä* havainnollistamisen ja ilmentämisen taiteeksi. Mutta tilataiteenakin se on aina ollut rakentavan yhteisönsä tilallisten tarpeiden ja toiveiden tyydyttämistä.

Arkkitehtuuri realisoituu meille tilassa ilmenevien aistittavien ja mielletävien olosuhteiden ja ominaisuuksien säätelyn merkeissä. Sen todellisuus on sijattuna ihmisen ja ympäristön väliseen *suhteeseen*. Tämä *reaali-tila* on ensisijaisesti jotakin muuta kuin koulussa oppimamme eukliidinen tila.

Jokainen ymmärtää, että parantaa tarvitsee vain tilaa, joka on jossakin suhteessa epäterveellistä tai pirstoutunutta. Toisaalta myös, ettei ympäristötilaan, joka on elämää eheyttävää ja tervettä tulisi kajota. Jokainen kyllä ymmärtää, mutta käytännössähän me näytämme menettelevän liiankin usein juuri päinvastoin.

Tämä johtuu ilmeisesti siitä, ettei ihminen pysty yleensä tiedostamaan riittävän herkästi ja ehjästi omaa tilaansa, eikä näinollen myöskään kanssaihmistensä ja koko ympäristönsä todellista tilaa ja jatkuvasti kehittyviä tilallisia tarpeita.

Sensijaan me kyllä *tunnumme* esim. tämänpäivän ympäristötilamme pirstoutuneisuuden vaikutuksia itsessämme ja yhteisössämme. Tämä tunne, joka saattaa ilmetä esim. eri asteisina sairastumisina, on rationaalista tietoa alkuperäisempi ja syvempi *ympäristöyhteyden muoto*. Siihen perustuu myöhempi ympäristötietomme ja sen alati kehittyvät käsitteellisydet.

Alustus KKK:ssa 28. 11. 1978

Tälläkin keskustelulla haluaisimme edistää ympäristömme tervehdyttämisen ja eheyttämisen asiaa, tiedostaa jotakin ajankohtaista ja oppia toistemme kokemuksista. Samalla on kuitenkin myös kysyttävä: Voimmeko yleensä koskaan oppia tietämään *etukäteen* minkälaisen tulisi olla huomispäivän ihmisten — lapsista aikuisiin ja vanhuksiin asti ajateltu — normaali ja terve yhteisöllinen tilakudelman? Onko ”tietäminen” tässä vain ”tienkulke-mista”?

Tämä on käsitykseni mukaan keskusteluteeman ”arkkitehtuuri ja terveys” keskeisin kysymys. Kaikella mitä sen käsittelyyn ja käsitteellistämiseen kuuluu tulisi olla helposti mielletävä paikkansa ympäristötilassamme. Aivan kuten meillä itse kullakin on elämäntien kulkijoina joka hetki määrätty paikkamme elämänkentän kokonaisuudessa.

Tähän kysymykseen ei näinollen liity mitään salattua ja käsittämätöntä sinänsä. Ympäristötila on jokaiselle hänen omassa olemassaolossaan ja situatiossaan sellaisenaan annettu todellisuudentila ja sen arkkitehtuurin ymmärtämisen lähtökohta. Lähtökohta, joka ymmärtämisen mahdollisuutena on itse asiassa kirjattu jo geeneihimme ja vaikuttaa sieltä käsin jokaisessa ihmisessä varhaisesta lapsuudesta asti.

Ns. ruumiinviisaus paljastaa ympäristöyhteydessämme ilmenevät vajavuudet ja toimintahäiriöt sairauden ja terveyden vaihtuvien muotojen välityksellä. Jossakin hyvin oleellisessa mielessä korreloivat nämä muodot rakentamisen muotoihin, lähinnä tyypillisiin struktiivisiin ja destruktiivisiin piirteisiin.

*

Myös modernin arkkitehtuurin läpimurto-vaiheessa, vuosisatamme alussa, keskusteltiin arkkitehtuurista ja terveydestä. Tämän ajan johtavien arkkitehtien ajattelua leimaa selvä ja tietoinen pyrkimys terveempään, tarkoituk-

senmukaisempaan ja entistä paremmin toimivaan rakenteelliseen ympäristöön.

Rakennusten ja asemakaavojen muotojen ja yksityiskohtien tuli heidän mukaansa seurata niiden tehtävää, funktiota ja palvelua jokapäiväisen elämän selvästi määriteltäviä tarpeita ja tarkoituksia. Tämä edellytti entistä orgaanisempaa ja moniulotteisempaa käsitystä arkkitehtuurin inhimillisistä seuraamuksista ja uutta ajatustapaa rakentamisen yhteisöllisestä merkityksestä. Käsitys arkkitehtuurin suhteesta ihmisen terveyteen rajoittui kuitenkin vuosisadan alun ihmis- ja terveyskäsityksiin ja suuntautui niiden mukaisesti ensisijassa fyysisen hygienian vaatimusten tyydyttämiseen.

Vanha rakennustaide nähtiin tuolloin sairaalaisen ja sentimentaalisen estetiisin ilmauksena. Rakennuksia, joita nykyään suojellaan ja ihaillaankin pidettiin silloin ulkoilmaisten ja kuolleen koriste- ja muotojen kantajina ja kalkkeutuneen kauneuskäsityksen ilmentäjinä. Niitä ei osattu pitää sellaisina urbanisoituvan elämäkentän terveisinä rakennosina, joita ajan dynaaminen ja funktionaalinen ajattelu halusi tuottaa, käyttäen hyväkseen kehittyvän tekniikan ja sarjatuotannon uusimpia menetelmiä.

Samalla muuttui myös käsitys taiteesta ja sen suhteesta ihmisen sisäiseen olemukseen. Ei luotettu enää ensivaikutelmaan ja taideteoksen herättämään välittömään vaikutukseen. Haluttiin analysoida ja tunkeutua pintaa syvemmälle. Esikuvaksi asetettiin enemmän tai vähemmän tietoisesti tie ja sen menetelmät:

”Voidakseen tunkeutua esineiden olemukseen on tämän päivän taiteen riisuttava niiden ulkoiset kuoret ja toimittava niinkuin tie, silloin kun se pyrkii lähestymään aineen olemusta.” (*S. Gideon*)

*

Ongelmalliseksi tässä uudessa asetelmassa näyttää kuitenkin muodostuvan — ei esineellinen ympäristö ja ihminen erillisinä, vaan — *ihmisen ja ympäristön* välinen *suhde* ja tätä kautta myös ihmisen rooli ympäristönsä parantajana.

Me emme puhuisi tänä päivänä maailmanlaajuisesti ympäristösuojelun ja ihmisuojelun ongelmista ja tarpeista, mikäli emme olisi sivuuttaneet rakentamisessamme tätä kysymystä toisarvoisena.

Me emme myöskään puhuisi täällä Suo-

messa rakentamisen ”hulluista vuosista”, jos olisimme ennakkoon selvemmin ja yleisemmin tajunneet, että rakennuksen suhde ihmiseen ja luontoon on tärkeämpi kuin rakennus itse ja sen tähän asti mitatut omalakisat tekniset ja taloudelliset ominaisuudet.

Hulluinta näissä vuosissa on ollut se, että olemme aikaanasaaneet entistä terveempiä rakennuksia ja kuitenkin entistä sairaampia yhteisöllisiä tilarakennelmia. Hulluinta ehkä siksi, että olemme palvoneet materiaa tilan ja ajan kustannuksella ja kuvitelleet, että terve tila säilyy ja syntyy itsestään kunhan vain aineellisista ja teknillisistä edellytyksistä ja niiden tehokkaasta hyväksikäytöstä huolehditaan. Terve ajan ja historian taju on tuhattu ajatuksella ”Aika on rahaa”.

Ajatus tilasta *elämän laadun* ilmentäjänä, ilmiöiden järjestyksenä ja olevaisen muotojen ulottuvuuksina on tyypistynyt aikamme rakentamisessa varsin yleisesti alkeelliseksi ja mitäänsanomattomaksi kuutiometrijatteluksi. Ajatus ajasta *etsikköaikana*, kauaskantoisten päätösten ja tekojen aikana on menetetty nopeiden voittojen tavoittelussa. Arkkitehtuurin hitaasti kypsyvä ja vaikeasti ennakoitavaa arvoa ei rakentamisen ”hullujen vuosien” määrääntavoittelussa ole noteerattu.

Suomessa on tällä hetkellä uusia ja hyvin varustettuja asuintaloja ja muita rakennuksia enemmän kuin niitä oli vielä 50-luvun alussa yhteensä. Kuitenkin asuu noissa enimmäkseen teollisen sarjatuotantona tuotetuissa keinoympäristöissä varsin paljon ihmisiä, jotka eivät pysty tuntemaan niitä omikseen, vaikka tietävätkin ne omistavansa. Heidän sairauteen on alitajuinen tyytymättömyys omaan tilaansa, juurettomuus ja kykenemättömyys elävään ja rakentavaan yhteisölliseen kanssakäymiseen tässä tilassa. Heitä ympäröivä tilakudelman monotoonisuudessaan ja epäyksilöllisyydessään liian usein yksilön arvoa loukkaava. Ihminen ei pysty identifioimaan siihen itseään, eikä tunne ilmaisevansa itsensä mitään oleellista sen välityksellä.

Tällainen ympäristötilan emotionaalinen köyhtyminen ja mielivaltainen samanlaistuminen on alkanut vaikuttaa. Mekaaniseen toistoon liittyvä välinpitämättömyys ja aiemmin tiedostumaton väkivaltaisuus saattaa olla yhteydessä lähiönuorten vaikeuksiin, väkivaltaisuuden puuskiin ja epäaitoon suhteeseen ympäristöönsä yleensä. Nuorison synnynnäiset ja luontoperäiset rakentavat vaistot ovat tuhkautuneet noissa keinoympäristöissä ja muut-

tuneet tukahdutettuina vaikeasti hillittäviksi tuhoaviksi voimiksi. Ihmisruumis menettää viisautensa joutuessaan itselleen vieraaseen ympäristöön ja sairastuu. Tämäniltaisen keskustelun avainkysymys lienee siinä, pystymekö me yhdessä tajuamaan ympäristötilan konkreettisen ja havainnollisen laadun, siis sen arkkitehtuurin, merkitystä yhteisölliselle terveydentilallemme. Katsoisin, että tämä on juuri se terveysongelma, johon toimiva arkkitehti joutuu tutustumaan käytännön työsään.

Yksin ja ilman rakentavan yhteisön suostumusta ja aktiivista tukea ei arkkitehti eikä kukaan, ei paraskaan ympäristösuunnittelija tai tutkija voi tätä ongelmaa menestyksellisesti lähestyä saati sitten ratkaista. Se on rakentavan yhteisön yhteinen ja samalla sen sisäistä yhteisyyttä koskettava ja ilmentävä arkkitehtooninen ongelma.

Arkkitehtuurin vaaliminen kuuluu kulttuuriryhteyden kaikkien jäsenten oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Arkkitehtuuri ei ole primäärisesti ympäristömme aineellisuuden ominaisuus, vaan rakentavassa yhteisössä vallitsevan hengen ilmaus aineellisuudessa.

*

Olen käsitellyt näitä ongelmia kirjoituksissani 50-luvulta lähtien ja yrittänyt osoittaa, että "ulkoisen" ympäristötilan ja rakentavassa yhteisössä vallitsevan ja hallitsevan "sisäisen" mielentilan välillä on elävä yhteys ja ilmeinen samannuotoisuus.

On turha odottaa ilmeikästä ja tervettä arkkitehtuuria, jos kulttuurilta, johon se rakentuu puuttuu kypsä ilme ja sisäinen eheys. Rakennetun reaali-tilan jäsentyneisyys ja pirstoutuneisuus kuvastavat yhteisöllisen mielentilan jäsentyneisyyden ja pirstoutuneisuuden asteita.

Tämä on siinä määrin kipeä ja sairas kohta yhteisöllisessä tilamuodostuksessamme, ettei sitä uskalleta yleensä juuri kosketella. Harva rohkenee tunnustaa, ettemme kulttuuriyhteisönä ole yhtään sen parempia kuin ympäristömme yleiskuvan mukaan näytämme olevan. Emme myöskään sen huonompia. Ilmeettömän ja toiveistamme vieraantunut ympäristömuodostus on kuitenkin ilmeettömän ja sairaan kulttuurin merkki.

Inhimillisen ympäristömme ulkoisen- ja sisäisen-tilan — konkreettisemmin ilmaistuna, sen aineellisen- ja henkisen-tilan — yhteys ei ole kuitenkaan yksinkertaisin loogisin keinoin hallittavissa oleva yhteys tai suhde. Siinä ei

näytä pätevän positivistisen filosofian syyseurausoppi. Tässä suhteessa modernin arkkitehtuurin esitaistelijat "Muoto seuraa funktiota" iskulauseineen tuntuvat ajatelleen liian mekaanisesti. Mutta toisaalta tapaa jo heidänkin kirjoituksissaan ilmaisuja, joissa ihmisen ja ympäristön suhde käsitetään elimelliseksi psyko-fyysiseksi kokonaistapahtumaksi, jota ei periaatteessakaan voida ilmentää muutoin kuin kuvaannollisesti. Lähinnä siis alati kehittyvän luovan ajattelun ja taiteen keinoin.

Otsikkoteeman kannalta on syytä vielä keran korostaa, varsin ilmeistä, mutta käytännössä helposti unohtuvaa tosiasiaa, että ihmisen terve ja tasapainoinen ympäristöyhteys rakentuu ensisijaisesti personallisten havaintojen kokemusten ja tiedostusten varassa. Näiden sivuuttaminen (esim. rakentamista koskevassa päätöksenteossa) subjektiivisina makusioina on johtanut epätodelliseen ja ihmisluonnolle vieraaseen ympäristökehitykseen.

Kun puoliväkinen objektivoitu ja laitostuneesti normalisoitu ympäristökäsitys pääsee rakentamisen käytännössä *esineellistymään* sellaisenaan, syntyy ihmispsykkeen kannalta epätodellista ja vähintäänkin vierasta rakennustuotantoa ja epä-arkkitehtuuria, kuten rakentamisen "hullujen vuosien" aikana olemme saaneet kokea.

Elimellisen ja terveen arkkitehtuurin todellisuus on kuitenkin vasta personallisen kokemuksen ja emotionaalisen elämyksen kautta avautuvan reaali-tilan aisteinkoettavaa havaintotodellisuutta. Se on rakennustaiteen todellisuutta, sillä ilman taiteen tuomaa elimellistä jäsentyneisyyttä, eheyttä ja inhimillistä puhuttelevuutta ei rakennetun ympäristön ja ihmisten välille synny *elävää vuorovaikutusta*.

Tällä hetkellä tuntuu hyvin todennäköiseltä, ettei 80-luvun rakentaminen tule rakentumaan enää yksipuolisesti yksinkertaistettujen ja koviin järkifaktojen varaan. Ihminen, psykofyysisenä kokonaisuutena, kuvitelmiin ja henkisine pyrkimyksineen ei näytä kestävänsä mekaanisen keinotekoista ja omalle kuvalleen vierasta ympäristökehitystä loputtomasti. Yleisöosastojen "tunnetarjähdykset" ja sentimentaalinen kiintymys kaikkeen vanhaan oireilevat vastaavaikutuksia, joihin tuskin olisi jouduttu jos pehmeämmälle ja inhimillisemmälle tilamuodostukselle olisi suotu 60- ja 70-luvuilla hieman enemmän elintilaa. □

KULTTUURIKESKUS KRIITTINEN KORKEAKOULU

Osoite: VÄINÄMÖISENKATU 25 A 11 00100 HELSINKI 10

Puhelin: 44 85 14 (ma—pe klo 9—13), ps-tili 1683 71-4

Kulttuurikeskus Kriittinen Korkeakoulu (KKK) perustettiin v. 1968. Se syntyi ajatuksesta, että nykyinen koulutus- ja kulttuurijärjestelmämme ei kehittä riittävästi uusia ajatuksia ja asenteita, joita muut yhteiskuntaelämän alat jatkuvasti tarvitsevat. Myös tutkimuksen ja tiedonvälityksen piirissä on uusien näkökantojen esiintuominen vaikeaa. Tarvitaan kriittistä ja vapaata keskustelua sallivia instituutioita. KKK:n toiminta laajentui nopeasti yleensä yhteiskunnallista kehitystä ja kulttuuria koskevaan keskusteluun ja vaihtoehtojen etsimiseen.

TARKOITUS

KKK tarjoaa virikkeitä, yhteyksiä ja tietoa kaikille, jotka ovat kiinnostuneita aikamme ongelmista sekä itsensä ja yhteisönsä kehittämisestä. Tieteellisen, taiteellisen ja yhteiskunnallisen toiminnan aloilla esiintyy useita perusteltuja lähestymistapoja ja suuntauksia. KKK:n tarkoituksena on saattaa niitä keskinäiseen vuorovaikutukseen ja auttaa siten erityisesti uusien lähestymistapojen esiintulemistä. Sen tarkoituksena on myös edistää yksilön ja eri tasoisten yhteisöjen henkistä kasvua. Tässä mielessä KKK kokeilee ja toteuttaa vapaan ja avoimen korkeakoulun ideaa.

Se tarjoaa tilaisuuden mm.

- uusien ajatusten, tarkastelutapojen ja toimintamuotojen esittämiseen ja kehittämiseen
- ihmisen, kulttuurin ja yhteiskunnan nykytilannetta, ongelmia ja kehitysvaihtoehtoja koskevan tiedon esittämiseen ja syventämiseen
- ihmisten vapaaseen ja oma-aloitteiseen kulttuuriyhteistyöhön koulutustasosta riippumatta.

Toiminnallaan KKK pyrkii ohjaamaan ihmisiä asioiden ja ilmiöiden omakohtaiseen pohdiskeluun. Tarkoituksensa mukaisesti KKK on saavuttanut vakiintuneen aseman paikkana, jossa erilaiset ihmiset voivat ilman muodollisuuksia perehtyä mitä erilaisimpiin asioihin.

TOIMINTAMUODOT

1. Yleisötilaisuudet

Kaikille kiinnostuneille avoimia ja yleensä maksuttomia

- esitelmä- ja alustussarjoja, joissa pyritään välittämään uusia ideoita, tutkimustuloksia ja ratkaisuvaihtoehtoja sekä herättämään niistä keskustelua
- keskustelu- ja muita tilaisuuksia ajankohtaisista aiheista. (Ks. keskiaukeama)

2. Inhimillisen kasvun seminaari

Vuodesta 1974 toiminut yhden lukuvuoden kurssi, johon otetaan noin 50 vakinaista oppilasta. Kolmena iltana viikossa perehdytään mm. nykymaailman muotoutumiseen ja ongelmiin sekä nykyajan aatevirtauksiin ja maailmankatsomuksiin. Kurssiin jäsenyvien taideaineiden avulla pyritään vapauttamaan tiedollisesta poikkeavan todellisuuden kokemisen ja hahmottamisen kykyjä. Lisäksi seminaariryhmissä syvennyttään eräisiin inhimillisen kasvun ongelmiin. (Ks. takasivu)

3. Erityiskurssit

- Eri ammattiryhmien edustajille tarkoitettuja kursseja, joiden pyrkimyksenä on
- avartaa oman työn mieltämistä ja työn näkemistä laajemmassa yhteiskunnallisessa kehityksessä
 - käsitellä kyseisen ammattiryhmän omaan työalaaan liittyviä ajankohtaisia ongelmia
 - kehittää kykyä kohdata ongelmia luovalla tavalla ja antaa virikkeitä itsensä kehittämiseen.

4. Työryhmät ja projektit

Tutkimus- ja selvitystoimintaa, jolla kehitetään tietyn ongelma-alueen ratkaisuvaihtoehtoja eri alojen asiantuntijoiden, päätöksentekijöiden, opiskelijoiden ja muiden asianharrastajien yhteistyönä.

5. Julkaisutoiminta

KKK tiedottaa toiminnastaan ja sen tuloksista kaikille siitä kiinnostuneille virittääkseen laajempaa keskustelua. Julkaisuihin kuuluu

- Katsaus-lehti, joka sisältää esitelmiä, alustuksia ja keskustelua sekä muuta KKK:n toimintaan ja tavoitteisiin liittyvää aineistoa. Ilmestyy kuusi kertaa vuodessa ja voi tilata maksamalla 30 mk (jäsenet) tai 40 mk (ei-jäsenet) ps-tilille 715 56-0.
- julkaisusarja, joka sisältää kirjoina laajempia tutkimusraportteja tai alustussarjoja (esim. Informaatiotäjähdys 1975, Tiedon rajat 1977, Jooga, meditaatio, hypnoosi — länsimaaisia näkökulmia 1978)
- monisteita ja esitteitä.

6. Toiminta muualla

Jyväskylän Avoin Kulttuurikeskus (JAK)
Turun Kriittinen Korkeakoulu

ORGANISAATIO

Johtokunta

Prof. Reijo Wilenius (pj), tutkijaprof. Aulis Aarnio, opettaja Inkeri Airola, prof. Oiva Ketonen, koulutuspääll. Seppo Matinvesi, os.pääll. Antti-Veikko Perheentupa (vpj), kirjallinen johtaja Ville Repo, tutkimussiht. Kalevi Suomela ja kirjailija DI Antti Tuuri.

Sihteeristö

Opinto- ja tutkimussihteerit Martti Tuomola (408 560), koulutus- ja tiedotussihteerit Merja-Riitta Ekholm (692 2302), toimistosihteerit Ulla Ruottinen (448 514). Lisäksi toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen osallistuu projektisihteereitä sekä vapaaehtoisia henkilöitä.

Kannatusyhdistys

Toimintaa tukee ja ylläpitää Kulttuurikeskus Kriittisen Korkeakoulun kannatusyhdistys ry. Sen jäsenmaksu on 15 mk/vuosi (ainaisjäsenmaksu 200 mk), jonka voi maksaa ps-tilille 1683 71-4. Myös lahjoitukset ovat tervetulleita, sillä toiminta kaipaava taloudellista tukea.

Toimisto

Avoinna arkisin (ma—pe) klo 9—13 p. 448 514
Osoite: Väinämöisenkatu 25 A 11, 00100 Helsinki 10

KULTTUURIKESKUS KRI

Yleisötilaisuus

Aikaisemmasta käytännöstä poiketen aloitetaan tilaisuudet tasan ilmoitettuna kellonaikana!

TAMMIKUU

30. 1. tiistai klo 19 Steiner-koulu
TAITEESTA JA KAUNEUESTA
 — Mitä on taide ja mitä kauneus?
 Arkk.yo. **Matti Kuusela**
 Kommentti: arkkitehti **Keijo Petäjä**

HELMIKUU

5. 2. maanantai klo 19 Steiner-koulu
KASVU VANHEMMUUTEEN
 Psykiatri **Esko Varilo**
 Kommentti: perheenäiti, maisteri **Inkeri Repo**
6. 2. tiistai klo 19 Säätytalo
KOKEMUKSEN JA ULKOMAAILMAN YHTEYS SUHTESSA PSYKOLOGIAN TRADITIOON
 Dosentti **Eljas Siro**
12. 2. maanantai klo 19 Säätytalo
SÄÄTYTALON MENNEISYYS JA TULEVAISUUS
 Os.joht. **Antero Sinisalo**: Säätytalon historia.
 Fil.maust. **Jarl Pusar**: Rakennustaide ja Säätytalo
 Hallitussihteeri **Antti Järvinen**: Säätytalon tulevasta käytöstä
13. 2. tiistai klo 19 Steiner-koulu
 Yhteistyössä Kriisipalvelu ry:n kanssa
IHMISEN ELÄMÄN KEHITYSVAIHEET JA KRIISIT
 Tri **Reinald Witters**: Miten kriisit jäsentyvät ihmiselämän vaiheisiin?
 Kommentti: FM **Pirkko Siltala**
19. 2. maanantai klo 19 Säätytalo
LAPIN HARVINAISIA LUONNONKASVEJA JA NIIDEN KÄYTTÖMAHDOLLISUUKSIA
 Sos.neuvos **Reino Sarvola**
 Kommentti: prof. **Reino Kalliala**
20. 2. tiistai klo 19 Säätytalo
MAASEUTUKIRJALLISUUS
 Kirjailija **Leo Kalervo**: Mitä maaseutukirjallisuus meille merkitsee? Toimittaja **Matti Rinne**: Maaseutukirjallisuuden vyöry
26. 2. maanantai klo 19 Rakennustaiteen museo
VENÄLAISESTA KONSTRUKTIVISMISTA
 — Neuvostoliiton arkkitehtuurin 1920-luvun kehityspiirteitä
 Arkkitehti **Seppo Kanerva**
27. 2. tiistai klo 19 Steiner-koulu
POLITISOITUMINEN JA SITOUTUMATTOMUUDEN TULEVAISUUS
 Rehtori **Kalevi Heinilä**
 Kommentti: professori **Antero Jyränki**

MAALISKUU

5. 3. maanantai klo 19 Säätytalo
 Yhteiskunta ja moraali-sarja:
VEROTUS JA KANSALAISMORAALI
 Hallintoneuvos **Lasse Kilpi**
 Paneelikeskusteluun osallistuvat lisäksi: toimitusjohtaja **Tuomo Halonen**, varatuomari **Mikko Laaksonen** ja ministeri **Esko Rekola**
6. 3. tiistai klo 19 Säätytalo
PERINTEELLINEN KÄSITYÖ TYÖLLISTÄJÄNÄ
 Akateemikko **Kustaa Vilksa**. Kommentti: DI **Lasse Nevanlinna** ja pääjohtaja **Seppo Oinonen**

7. 3. keskiviikko klo 19 Säätytalo
SATELLIITTIKUVIEN SOVELLUTUKSIA
 LuK **Mikko Punkari**: Luonnonvarasatelliittikuvien käyttö luonnontutkimuksessa (diakuvia)
9. 3. perjantai klo 10—16 Säätytalo
TIEDE- JA TEKNOLOGIA — KEHITYKSENKO HYVÄKSI? Tulevaa Wienin tiede- ja teknologia-kongressin aihepiiriä käsittelevä seminaari.
 Aamupäivä: ulkoas.neuvos **Veikko Hietanen** (UM) Suomen raporttia valmisteleva toimikunta. Kommentit FT **Taisto Raunemaa**, pääsiht. **Hilkka Pietilä**. Iltapäivä: ap.prof. **Esko Antola**, DI **Matti Tuomola**. Paneeli: mm. tutkimusjoht. **Elisabeth Helander**, tiedotussiht. **Matti Lähdeoja** (OM).
10. 3. lauantai klo 13 Steiner-koulu
KOULU-UUDISTUKSEN IHMISKUVA
 — Minkälainen ihmiskuva on ollut 1970-luvun koulu-uudistuksen taustalla?
 Pääsihteeri **Veikko Pöyhönen**: Avaus ja alustus koulu-uudistuskomiteoiden ihmiskuvasta
 Pääjohtaja **Erkki Aho** (Kouluhallitus): Peruskoulun ihmiskuva
 Teol.lis. **Aimo Peltonen**: Koulu-uudistuksen ihmiskuva tutkimuksen kohteena
 Professori **Reijo Wilenius**: Mitä unohtui koulua uudistettaessa?
 Paneeli: alustajat, opetusministeriön, ammattikasvatustahallituksen ja opettajien edustajat
12. 3. maanantai klo 19 Steiner-koulu
 Yhteistyössä Kriisipalvelu ry:n kanssa
ALKOHOLI JA IHMISEN KEHITYS
 — alkoholin käytön myyttis-historiallista ja nykyistä taustaa
 DI **Matti Tuomola**
 Kommentti: psykiatri, kirjailija **Claes Andersson**
13. 3. tiistai klo 18 Säätytalo
MITEN PÄÄSTÄ "LAATIKKOARKKI-TEHTUURISTA"?
 Arkkitehti **Jan Söderlund**
 Professori **Reima Pietilä**
 kommentti: professori **Henrik Lilius**, arkk.yo. **Matti Kuusela** ja arkkitehti **Juhani Pallasmaa**
 Paneelikeskustelu
17. 3. lauantai klo 12 Säätytalo
JÄTTEIDEN HYÖDYNTÄMINEN
 — keräilytaloussymposium I
 Yhteistyössä Pehmeän teknologian seuran kanssa
 Apul.professori **Raimo Määttä** (Helsingin teknillinen korkeakoulu): Kulutustaloudesta keräilytalouteen teollisuudessa ja asutuskeskuksissa
 DI **Mikko Talola** (Säkkiväline Oy): Yhdyskuntajätteen keräilyjärjestäminen
 Emmaus-kirpputorin edustaja: Emmaus-liike — käytännön keräilytaloutta
 DI **Raimo Lilja**: Pehmeä jätehuolto
 Paneelikeskustelu: Mitä tehdä keräilytalouden edistämiseksi?
19. 3. maanantai klo 19 Steiner-koulu
VANHAT LENTOKONERAKENTAJAT JA LENTAJAT MUISTELEVAT ENSIMMAISIEN LENTOJA SUOMESSA ITSERAKENNETULLA LENTOKONEELLA 1920-LUVULLA
 Insinööri **Atle Blomqvist**
 DI **Mikko Kulhia** (lyhytfilmi)
20. 3. tiistai klo 19 Säätytalo
YHTEISKUNTASUUNNITTELUN MUUTTUNEET PERUSTEET

TTINEN KORKEAKOULU

keväällä 1979

- Projekti- ja yhteyspäällikkö **Reijo Marjanen** (Postipankki)
Apul.osastopäällikkö **Pentti Sorsa** (valtiovarainministeriö)
Paneeli: osastopäällikkö **Erkki Laatto** (valtionevoston kanslia), suunn.päällikkö **Markku Lehto** (sos.- ja terveystministeriö), johtaja **Seppo Lindblom** (Suomen Pankki) ja osastopäällikkö **Mikko Niemi** (opetusministeriö)
26. 3. maanantai klo 18 Säätytalo
NAEMMEKÖ NÄLKÄÄ ILMAN KEMIALLISTA VILJELYÄ? Ovatko vaihtoehdot viljelymenetelmät mahdollisia?
Maat.- ja mets. maist. **Jorma Syvälahti** (Kemira)
Agr.lis. **Bo Petterson** (Nordisk forskningsring, Ruotsi)
Kommentti: professori **Pekka Nuorteva**
Paneeli: alustajat, Kemiran edustaja, käytännön maanviljelijä, professori **Paavo Elonen** (Maatalouden tutkimuskeskus), konsulentti **Michael Pax**, professori **Toivo Rautavaara** ja MTK:n edustaja
27. 3. tiistai klo 18 Säätytalo
MITÄ ON ELINTARVIKKEIDEN LAATU
— miten se määritellään ja miten sitä valvotaan?
Agr.lis. **Bo Petterson** (Ruotsi)
Professori **Toivo Rautavaara**: Kansainvälisestä elintarvikkeiden standardisoinnista
Pyydetty puheenvuoro:
Dosentti **Taina Kuusi**: Elintarvikkeiden sisäinen laatu
Toimistopäällikkö **Kalevi Salminen** (Elinkeinohallitus): Elintarvikkeiden valvonnasta
Professori **Pekka Koivistoinen**: Teknologian vaikutus elintarvikkeiden laatuun
Paneeli
31. 3. lauantai klo 10 Ruotsinkielinen työväenopisto, Dagmarink. 3, Helsinki 10
Yhteistyössä Terveystenhoidon valinnanvapaus ry:n kanssa
TERVEYDENHOIDON VAIHTOEHTOPÄIVÄ
(Tarkempi ohjelma ilmoitetaan Katsaus 2/79)
- HUHTIKUU**
2. 4. maanantai klo 19 Säätytalo
Yhteiskunta ja moraalisarja:
PERINNÖLLISYYSTUTKIMUS JA VASTUUIHMISESTÄ
Professori **Albert de la Chapelle**
Dosentti **Reijo Norjo**
3. 4. tiistai klo 19 Steiner-koulu
SUOMALAINEN VAIHTOEHTO
Maisteri **Kyösti Skyttä**: Inhimillisen kasvun yhteiskuntamalli ja nykyhallinnon analyysi
Kommentti: kirjailija **Arvo Salo**
7. 4. lauantai klo 12 Säätytalo
Yhteistyössä Pehmeän teknologian seuran kanssa
LUONNONKASVIT JA RIISTA
— keräilytaloussymposium II
Puheenjohtaja **Hannes Tiainen** (Suomen 4H-liitto ja Hyötykasviyhdistys): Luonnontuotteiden keräily- ja käyttömahdollisuudet Suomessa
LuK **Heikki Veijalainen**: (Metsäntutkimuslaitos): Luonnonmarja- ja sienitalous
DI **Mauri Heikkurinen**: Marjastuksen käytännön toteutus
Elokuva: Metsäsienet markkinoille
Ylipuutarhuri **Pentti Alanko** (Helsingin yliopiston kasvitieteen laitos): Luonnonyrttien ja -vihannesten kerääminen
- Apulaisprofessori **Leena Hämet-Ahti** (Helsingin yliopiston kasvitieteen laitos): Luonnonyrttien ja -vihannesten mahdollisuudet
Tilastoassistentti **Aslak Örmälä** (Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos): Riistatalouden merkitys ja mahdollisuudet Suomessa
Paneelikeskustelu: Luonnontuotteiden keräily ja käsittely työllistäjänä
10. 4. tiistai klo 19 Steiner-koulu
KUOLEMAN KOHTAAMISESTA
Marja **Mannaberg**: runoja
Toimittaja **Osmo Jokinen**: Uudesta kuolemaa käsittelevästä kirjallisuudesta
Metsänhoitaja, kirjailija **Juha Maasola**: Kuoleman kokemisesta
17. 4. tiistai klo 19 Steiner-koulu
PSYKOLOGIAN TILA
Apulaisprofessori **Lauri Rauhalu**
Professori **Isto Ruoppila**
18. 4. keskiviikko klo 19 Steiner-koulu
SPIRAALI LUONNON ALKUMUOTONA
Tri **Pauli Kallio**: Uusia tutkimustuloksia ja havain-toja
23. 4. maanantai klo 19 Säätytalo
Tieto, usko ja todellisuus-sarja:
UUSIA TUTKIMUKSIA MAASÄTEILYSTÄ (G-SÄTEILYKENTÄT)
Prof. **Valter Keltikangas**: Maapallosäteily ja linnut
Eversti **Harri Koivula**: Puut ja G-säteily
Kommentti: professori **Erkki Lähde**
24. 4. tiistai klo 19 Säätytalo
ATEISMIN ULOTTUVUUDET
Fil.tri **S. Albert Kivinen**
Kirjailija **Kaija Tanskanen**: Semanttinen todistus Jumalan olemassaolosta
Kommentti: teol.lis. **Simo Knuuttila**
- 28—29. 4. lauantai — sunnuntai
Yhteistyössä Terveystenhoidon valinnanvapaus ry:n kanssa terveydenhuollon ammattihenkilöille
LAAJENNETUN LÄÄKETIETEEN PÄIVÄT
(Tarkempi ohjelma toimistosta.)
- TOUKOKUU**
7. 5. maanantai klo 18 Säätytalo
TIESUUNNITTELU, MAISEMA JA KIRKONKYLÄ
Arkk.yo. **Ville Komi**
Kommentti: arkkitehti **Liisa Tarjanne** (sisäasiainministeriö)
Paneelikeskusteluun osallistuvat lisäksi: pääjohtaja **Jouko Loikkanen** (TVH), osastopäällikkö **Kalervo Siikala**
8. 5. tiistai klo 18 Säätytalo
KAUPUNKIYMPÄRISTÖN INHIMILLISTÄMISEN
— esimerkkinä Helsingin keskustan suunnittelun ongelma
FM **Kyösti Skyttä**: Pääkaupunkikin ihmisten kaupungiksi. Arkkitehti **Matti Vesikansa**: Helsingin keskustan nykytilanne ja tausta. Arkk.yo. **Matti Kuusela**: Kaupungin keskustan idea. Pyydetty puheenvuoro: arkkitehti **Kirmo Mikkola**, kultt.as.joht. **Jouni Apajalahti**.
Paneeli: alustajat
-
- Kulttuurikeskus Kriittinen Korkeakoulu**
os. Väinämöisenkatu 25 A 11, Helsinki 10 puh. 90-448 514 (ma—pe klo 9—13)

INHIIMILISEN KASVUN SEMINAARI

Lehtikuusentie 6
00270 Helsinki 27

Kevät
1979

Opiskelu tapahtuu vuoden aikana kolmena iltana viikossa ja on tarkoitettu 18—60-vuotiaille eri ammasteissa toimiville. Seminaari pyrkii antamaan virikkeitä itsensä monipuoliseen kehittämiseen. Kurssi alkaa syyskuun puolivälissä. Seminaariin otetaan hakemusten perusteella noin 50 oppilasta. Hakemukset, joista ilmenee lyhyesti taustatiedot, lähetetään toimistoon elokuun loppuun mennessä.

Kurssin eri toimintojen periaatteet:

Esitelmien kuuntelu ja opiskelu ovat pääasiassa ihmisen sisäistä toimintaa.

Aktiviteetti taiteellisissa harjoituksissa aistien ja havainnon kehittämiseksi suuntautuu ulospäin.

Seminaarityössä pyritään tiedollisen ja taidollisen, sisään- ja ulospäin suuntautuvan toiminnan yhdistämiseen.

Kurssissa pyritään yhdistämään yllämainitut toiminnot tasapainoiseksi kokonaisuudeksi.

KEVÄTKAUDEN 1979 OHJELMA

Pääteemat: sosiaalisuus, yhteisö ja luonto

Opinnot alkavat tiistaina 16. 1. 1979 ja loppuvat torstaina 10. 5. 1979.

Hiihtoloma on 8. viikko ja pääsiäisloma 15. viikko. Viikonloppuseminaari pidetään 3.—4. 2. 1979 Tottilan kurssikeskuksessa Artjärvellä (p. 918-601 564). Aiheena: Yksilö ja yhteisö. Lähtö koululta lauantaina klo 9.00 ja paluu sunnuntaina n. klo 18.00.

Viikko-ohjelma:

	Tiistai			Keskiviikko		Torstai	
	Maalaus	Muovailu	Dreijaus	Musiikki	Elekurssi	Bothmer	Eurytmia
17.15							
18.40				Äänenuodustus			
19.00	Kahvitauko						
20.30	Luennot, RW		Kansantanssit		Luennot	Seminaarit	

LUENNOT:

Tiistain luentosarjan sisältö (prof. Reijo Wilenius)

I Suomen kulttuuriperinnöstä (5 luentoa)

1. Kansanrunouden maailmankuva
2. Ensimmäinen kolmikko (Lönnrot, Runeberg, Snellman)
3. Toinen kolmikko (Leino, Gallen-Kallela, Sibelius)

Luentoajan ajankohdat:

- 1) 16. 1. 2) 6. 2. 3) 27. 2. 4) 6. 3. 5) 13. 3.

II Nykyajan aatevirtauksia

6. Maailmankatsomusten lähtökohtia 20. 3. 79
7. Nykyisten aatevirtausten taustaa 27. 3. 79
8. Luonnontieteellinen maailmankatsomus

- ja materialismin suuntia 17. 4. 79
9. Henkisiä katsomuksia 24. 4. 79
10. Viimeisimpiä virtauksia 08. 5. 79

Muut luennot:

- ke 17. 1. HuK Markku Graae: Sisäinen vapaus
- ti 23. 1. DI Martti Tuomola: Ihminen, ravinto ja terveys

TAIDEAINEET

Maalaus (Ove Ek)

Kokonainen värin maailma odottaa löytämistään. Tämä voi tapahtua, kun lähestymme värejä olemuksina. Kurssi perustuu Goethen värioppiin.

Musiikki (Dietrich Mannberg)

Musiikin oma elementti syntyy onnistuneen yhteistyön tuloksena. Siinä määrin kuin ryhmä yksilöitä pystyy keskenään sosiaaliseen ja moraaliseen elämään, on musikaalinen todellisuus koettavissa.

Muovailu (Hans-Göran Hardt)

Muovailun avulla voimme kouluttaa ajattelun, havainnon ja käden taitoja löytämään perusilmiöitä niin, että meidän on mahdollista oppia vähitellen lukemaan kieltä, jota luonto muodoillaan puhuu.

Äänenuodustus ja dramaattinen taide (Martin Gull)

Mitä tarkoitetaan sanan luovalla voimalla, mitä tekijöitä on äänteiden takana ja miten puhe ja eleet liittyvät yhteen ilmaistessamme itseämme?

Eurytmia (Margareta Habekost)

Eurytmian avulla yritämme pysähtyä ja oppia kuuntelemaan ympäröivää tilaa ja tilannetta; sielumme, ruumiimme ja puheemme liikkumismahdollisuuksia.

Bothmer-liikunta (Carita Ahlman)

Liikunta antaa mahdollisuuksia uudella tavalla havaita ihmisen ja tilan vuorovaikutusta. Projektiivinen geometria toimii käsitteellisenä taustana.

Dreijaus (Terttu Lemström)

Muotojen dreijauksista klassisen kiertopöydän avulla. Kansantanssit (Wim van der Kooij)

Harjoitellaan eri maiden tyyppisimpiä kansantansseja.

SEMINAARIRYHMÄT

Luovuus-ryhmä (Markku Graae)

Tarkoituksena on erilaisilla harjoituksilla ja keskusteluilla herättää ja vahvistaa mielen luovuutta ja kykyä omakohtaisen maailmankuvan muodostamiseen. Tavoitteena on artouden kasvu.

Myytti-ryhmä (Martti Tuomola)

Sadut ja myytit kertovat menneisyyden kokemuksista, jotka voivat koskettaa arkitietoisuutemme valon varjoihin kätkeytyvää alitajuntaa. Pyrimme raottamaan myyttistä tietoisuutta peittävää verhoa.

Itsetuntemus-ryhmä (Pertti Rissanen)

Pyrimme hahmottamaan, mikä kokemuksissamme on ympäristön vaikutusta ja mitkä taas omia tuntemuksia ja ajatuksia kasvattaaksemme itsetuntemustamme tavoitteena itsenäistyminen.

Ryhmätyö — yhteistyötä ryhmässä (Turjo Siivonen)

1. Hahmotamme yhdessä INKAssa tapahtuneita ja koettuja asioita.
2. Työskentelemme yhteisesti valittujen teemojen ja harjoitusten parissa.

Lukukausien motiivit

Syksy: yksilöllisyys

Kevät: sosiaalisuus ja luonto

ARKKITEHTUURI JA INHIMILLINEN VIIHTYVYYS

Puhuttaessa aiheesta "arkkitehtuuri ja inhimillinen viihtyvyys", nousee mieleen kuva onnellisesta ihmisestä kauniissa ja sopusuhtaisessa ympäristössä. Inhimillinen viihtyvyys nähdään tyytyväisyytenä ja iloisuutena. Arkkitehtuuri puolestaan tuo mieleen jotain kaunista tai ylevää, jotain mikä saa ihmisen tuntemaan olemassaolonsa onnelliseksi. — Vuorovaikutussuhde on ilmeinen.

Voidaan sanoa, että arkkitehtuuri on niiten ihmisten tuote, jotka sitä rakentavat. Siten rakennustaide on kautta aikojen heijastanut oman aikakautensa ihmisten tuntemuksia, heidän viihtyvyydsarvostuksiaan ja kauneudentajujaan. Rakentamisen perusluonteen ovat määränneet kulloinkin vallallaoleva yhteiskuntajärjestys, ulkonainen valta-asema ja elämänkatsomuksen ajankohtaiset piirteet. Esimerkiksi symmetrinen akselikompositio on usein kuulunut suureen, yksinvaltiaasti hallitun valtakunnan kanssa, kun taas vapaa ja vähemmän monumentaalinen rakennustapa viihtyy pienissä vähemmän tiukasti keskittyissä valtioissa. Joskus puhutaan despoottisesta symmetriasta tai demokraattisesta vapaasta suunnittelusta. — Historialliset aikakaudet ovat seuranneet toisiaan ja arkkitehtuuri on seurannut mukana ilmentäen ajan henkeä.

Aikalaisten tuntemukset ja esteettiset käsitykset ovat saaneet parhaimman ilmaisunsa nimenomaan kansallisessa rakennustaiteessa. Aina on ihmisiä kiehtonut vieraitten maiden kansallinen omalaatuisuus, niiden persoonallinen äänenpaino. Asukkaat ovat juuri ominakeisissa rakennuskulttuurissaan voineet tuntea oman identiteettinsä, turvallisuuden tunteen, oman kiintymyksensä piiriin. Nykyaikana tuo piirre on katoamassa ja tilalle on tullut yleismaailmallinen rakennustapa. Rakennetun ympäristön arvo viihtymisen kannalta piilee hyvin pitkälle siinä, miten hyvin sen arkkitehtuuri pystyy heijastamaan aikakauden kulttuurin luonnetta ja tyydyttämään ihmisten toiminnallisten tarpeitten ohella heidän esteettistä janoaan.

Ihmisen perustarpeisiin lasketaan Maslowin

teorian mukaan fysiologiset tarpeet, turvallisuuden tarve, liittymisen tarve, pätemisen tarve, itsetoteutuksen tarve, sekä uteliaisuuden ja vaihtelun tarve. Varmaan näitä tarpeita voitaisiin luetella enemmänkin, esim. nykyäänä niin ajankohtainen työn mielekkyyden tarve. — Erilaiset tarpeet muodostavat ihmisen aktiivisuuden lähteen ja niiden tyydyttämismahdollisuuksien luomisessa on rakennetulla elinympäristöllämme ratkaiseva osuus. Jos ihminen ei voi tyydyttää perustarpeitaan, on seurauksena viihtymättömyys.

Asuinympäristö ja mielenterveys

Viihtymättömyys saa eriasteisia ilmentymiä. Se esiintyy ikävystymisenä, välinpitämättömyytenä, haluttomuutena, harmina, hätänä, vieraantuneisuutena, sairauksina, masennuksena, epänormaalina seikkailunhaluna, aggressioina, rikollisuutena, itsemurhina. Uusimmat tutkimukset ovat osoittaneet esim. rikollisuuden esiintymistiheyden hämmästyttävän yhteyden ympäristön fyysisiin ominaisuuksiin. Vaikka väittämään, jonka mukaan rikollisuus olisi lähes suorassa suhteessa asuinalueella käytettyyn kerroslukumäärään on suhtauduttava mitä suurimmalla varovaisuudella, on siitä kuitenkin vedettävissä johtopäätös, että poikkeavan käyttäytymisen muodot ovat yhteydessä kaupunkiympäristön rakenteeseen. Esim. erilaisten valintavaihtoehtojen rajoittuneisuus lisää hermo- ja mielisairauksia ja esim. psykologian tyypit vaihtelevat elinympäristön mukaan siten, että psykooseja on tavattu enemmän maaseudulla, neurooseja kaupungissa. Uusille asuntoalueille muuttaneiden joukossa on todettu mielenterveydellisinä riskiryhminä yksinäiset, nuoret perheenäidit, vastamuuttaneet lapset, esipuberteetti-ikäiset pojat, joiden isät ovat runsaasti pois kotoa, alimman sosiaaliryhmän naiset, jotka ovat muuttaneet ns. "paremmalle asuntoalueelle", yksinäiset vanhukset ja jo ennen lähiohion muuttamista psykiatrisista ongelmista kärsivät henkilöt. Tätä taustaa vasten voidaan tuskin liikaa korostaa myös lapsen kasvuympäristön merkitystä hänen koko

tulevaisuutensa ja koko persoonallisuutensa muovautumisen kannalta.

Kuitenkin ihmisen elämänpiirin sisällön määräävät ratkaisevasti muut tekijät kuin fyysinen ympäristö. Viihtyvyyden kannalta ratkaisevinta on psykologisen ja sosiaalisen ympäristön laatu, jossa ihminen elää. Viihtymättömyyden pääsyyt ovat varmastikin yleisissä yhteiskunnallisissa epäkohdissa, kuten eriarvoisuudessa, työttömyydessä, yleisessä turvattomuudessa, mutta visuaalisen ympäristön merkitystä ei tulisi aliarvioida. Rakentamisella voidaan välillisesti vaikuttaa alueen henkisen ilmapiiirin muotoutumiseen. Tällaisia psykososiaaliseen ympäristöön vaikuttavia käynnön suunnittelusta ja rakentamisesta johtuvia tekijöitä ovat esim. vuokra-asuntojen osuus asuinalueella, jonka osuus muuten omistusasuntovaltaisessa tuotannossa, joka helposti johtaa yksipuoliseen sosiaaliseen rakenteeseen. Samoin esim. liian suuri rakentamistehokkuus lisää fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia sairaustekijöitä.

Viihtyvyyteen tai oikeammin viihtymättömyyteen oleellisesti vaikuttava tekijä on myös toimintojen paikallinen eriytyneisyys. Kun ihminen asuu asuinalueella, tekee työtä työpaikka-alueella, virkistyy virkistysalueella jne., kokee hän elämänsä pirstoutuneeksi eri osasektoreihin, joilla on hyvin vähän tekemistä keskenään. Tällainen jakomielinen tilanne vaikeuttaa elämän ja elinympäristön tajuaamista mielekkääksi kokonaisuudeksi. — Toimintojen välisistä pitkistä etäisyyksistä johtuen myös perheenjäsenet tapaavat toisiaan entistä harvemmin eikä tämä voi olla pitkän päälle vaikuttamatta perhesidonnaisuuden höllentymisenä ja siten vain lisäämättä ihmisen irrallisuutta. Myös voi käydä niin, että joillekin kaupunkikulttuurin historiallisesti keskeisille toiminnoille on unohdettu varata paikka. Esim. tori on joillakin uusilla asuntoalueilla jouduttu toteuttamaan epäviihtyisin väliaikaisratkaisuin.

Hyvän rakennustavan tehtävänä on tarjota asukkaalle turvallisuutta. Yleisesti ottaen voidaan sanoa, että suljettu pihamuoto, joka mahtuu ihmisen havaintokenttään, voimistaa turvallisuuden tunnetta. Sen sijaan pihan autius ja sen muodon epämääräisyys saa ihmisen epävarmaksi reviirinsä rajoista. Pihapiiri voidaan rajata myös muuten kuin rakennuksilla: aidat, istutukset, pergolarakennelmat ovat näppäriä apukeinoja reviirin rajauksina

ja samalla ne rikastuttavat visuaalista ympäristöä, lisäävät sen virikkeisyyttä, mikä turvallisuuden ohella on hyvän rakennustavan kulmakiviä.

Virikkeet asuinympäristössä

Virikkeisyyttä olisi hyvän asuinympäristön tarjottava sopivassa määrin. Uusien kerrostaloalueittemme niukka muoto- ja värikieli vaikuttaa yksitoikkoisuudessaan mitättömältä ja kuolleelta. Eräät pientaloalueet puolestaan, jotka ovat syntyneet vailla kokonaissuunnitelmaa ja yhtenäistävää arkkitehtoonista otetta, ovat moninaisuudessaan kaaosmaisia. Näkyy sekaisin pulpetti- ja tasakattoa, värien seka-sortoa, räystäslinja hyppelehtii mielivaltaisesti jne. Tilannetta sotkee vielä rakennusaineteollisuuden jatkuvasti markkinoille syyttämät uudet materiaalivalikoimat, jotka hämäävät rakennusperinnettä ja vaikeuttavat yhtenäisten alueitten syntymistä. Hyvän rakennuskulttuurin on alistuttava joihinkin rajoihin ja asetetuissa puitteissa sen on löydetävä monivaihteinen, mutta hallittu rytmi. Ihmisellä on luontainen viehtymä muokata ympäristöä mieleisekseen ja tämä mahdollisuus olisi hänelle suotava. Jos kehitys on hidasta ja rakennusperinne vankkaa ja lisäksi suunnitteluun on varattu riittävästi aikaa, ei vaikeuksia yleensä synny. Nopeasti maastapolkaistuilla pientaloalueilla sen sijaan, missä asukkaat eivät itsekään tunnu olevan selvillä päämäärästään, ovat vaikeudet ilmeiset. Jo peruskouluopetukseen sisällytettävä rakennuskulttuuritietous voisi auttaa asiaa.

Uusimpien kerrostaloalueittemme vitsauksena on ollut ihmiselle soveltumaton mitta-kaava ja yksityiskohtien karkeus ja köyhyys. Etenkin pohjakerrosten jäsennöinti on tässä mielessä ratkaiseva. Viihtyvyyden kannalta olisi tärkeää, että rakennusten katutaso olisi siivellyttävä toiminnallisena ja visuaalisena osana jalankulkualueeseen. Aina ei vika ole asemakaavassa, vaan siinä, että talonsuunnitteluvaiheessa ei ole asiaa otettu huomioon, eikä käytetty hyväksi asemakaavan suomaa mahdollisuuksia. Jalankulkumiljöön onnistumiseen vaikuttaa oleellisesti myös materiaalien valinta. Päällysteenä laatoitus on usein miellyttävämpi kuin asfaltti ja joissakin tapauksissa saattaisi hiekka olla ulkoilutiele luontevampi ratkaisu kuin kestopäällyste. Jalankulkureitin varteen sijoitettu puistopenkki, istutukset, vesiaiheet jne. ovat kunnan koh-

Jukka Jormola

TERVEYS JA LUONNONYMPÄRISTÖ

Terveyden suhdetta luonnonympäristöön voidaan tarkastella eri näkökulmista siten, että voidaan puhua ihmisen ruumiillisen terveyden välittömästä yhteydestä luontoon, luonnonympäristön omasta terveydestä, (mm. ekologisesta toimivuudesta) sekä ihmisen elinympäristön tai maiseman terveydestä, mistä puolestaan löytyy yhtymäkohtia mm. mielen terveyteen. Terveydellä ymmärretään tässä yhteydessä tasapainotilaa, jossa ihmisen henkinen luova toiminta voi tapahtua täysipainoisena ja sairaudella eri tyyppisistä yksipuoluisuuksista johtuvaa tilaa.

Pohjoisessa ilmastossa on arkkitehtuurilla keskeinen merkitys sen mahdollistaessa eristytymisen luonnonympäristöstä lämpimään tilaan. Voidaan kysyä, onko terveydelle merkityksellistä vain lämpötila, jota ylläpidetään, vai onko merkitystä myös sillä, millaisesta lähteestä lämpö on peräisin.

telaisuudenosoitus asukkailleen. Pienillä asioilla voi olla yllättävän suuri vaikutus, eikä kysymys ole läheskään aina suurista kustannuksista.

Vaativin hyvälle rakennuskulttuurille asetettava ominaisuus on kuitenkin yksinkertaisesti kauneus. Yleensä sillä ymmärretään esteettistä sopusointua, värien ja muotojen tasapainoista suhdetta. Esteettisen nauttimisen edellytyksenä arkkitehtuurista puhuttaessa on kyky antautua näkyvän maailman voimalle ja täyteläisyydelle, elävä tunne elämän kerta-kaikkisesta läsnäolosta. Hyvä rakennustaide saa alttiin ihmisen kokemaan tällaisia tunteita. — Asemakaavaopin professori Otto Iivari Meurman korosti aikoinaan luennoillaan voimakkaasti kauneuden merkitystä rakennuskulttuurissa. Hän esitti myös havainnollisen esimerkin siitä, mitä hän piti kulttuurina: Nuori pari kulki puistossa pienen lapsensa kanssa. Lapsi pyrki taittamaan istutettuja kukkia, mistä vanhemmat häntä kielsivät. Kun lapsi kysyi, niinkuin lapsilla on tapana: ”Miksi en saa repiä kukkia, miksi?”, vastasi äiti: ”Koska se ei ole kaunista.” Näiden sanojen katsoi professori Meurman heijastavan sydämen kulttuuria.

Ilman kanssa olemme jatkuvasti välittömässä yhteydessä. Ilman saastuminen aiheuttaa hengityselinten sairauksia ja saattaa vaikuttaa mielialaan sääsuhteita vastaavasti. Luonnonolosuhteisiin ilman saastuminen vaikuttaa mm. havupuita tappavasti — toisaalta esim. juuri mäntykankailla on erityisen terveellinen ilmasto. Metsä muodostaa itsenäisen pienilmaston, mikä on merkittävää kaupunkiympäristössä.

Juomaveden kautta saamme huomattavan osan kivennäistarpeestamme, minkä takia pohjavesi on käyttövetenä erityisen arvokasta. Vedellä on maisematekijänä keskeinen asema kaikissa esiintymismuodoissaan. Vastaanotettuaan jätteitä vesistössä esiintyy syöpämaisia piirteitä, mm. kasvillisuuden rehevöitymistä. Tämän seurauksena rannat joutuvat usein epämääräiseen käyttöön esim. täyttöalueiksi

jatkuu sivulle 22

Kaunis on unohtettu

Jos meidän ajallamme olisi riittävä kulttuurisisältöinen kasvatuspohja, olisi rakennussuunnitelman rumuus painavin peruste estämään sen toteuttamisen. Kuvaavaa ajallamme on, että arkkitehtuurikritiikistämme on lähes unohtunut sana *kaunis*. Puuttuvalla estetiikan arvostuksella saattaa olla kohtalokkaita seurauksia ihmisen sisäiselle rauhalle ja sitä kautta koko yhteiskunnalle.

Taiteen olemusta voi tuskin kuvata yksinkertaisemmin ja syvällisemmin kuin mitä on tehnyt Elisabeth Järnefelt, joka kasvatti Suomelle sen maineikkaimman taiteilijajaveljessarjan. Hän on määritellyt sen näin: ”Taide on totuuden palvomista Tunnemaailmassa”. — Jos näin olisi, tulisi tuon palvomisen näkyä myös rakennustaiteessa. Vai onko niin, että teknokulttuurimme ja ns. ”järkevä” ajattelu-tapamme on latistanut tunnemaailmamme? — Kuinka katkera on jälkeläistemme häpeä (Jevtutsenkoa mukaellakseni), kun he muistavat ajan, kummallisen ajan, jolloin yksinkertaista kauneuden ja inhimillisyyden vaatimusta pidettiin lähes naurettavana. □

ARKKITEHTONINEN YMPÄRISTÖ JA TERVEYS

Englantilainen sotilaslääkäri *D. M. Fanning* tutki kymmenen viikon ajan Länsi-Saksaan sijoitetun Reinin armeijan 588 perhetä. Toinen tutkimusryhmä asui rivitaloissa, toinen nelikerroksisissa kerrostaloissa. Hän totesi kerrostaloasukkaiden uudelleensairastavuuden olevan 52 % suurempi kuin rivitaloasukkaiden. Erityisen selvästi asumistavan erot tulivat ilmi hengitystiesairauksien kohdalla. Sairastapausten lukumäärä 1000 henkeä kohti oli kerrostalojen pohjakerroksissa 193,7 ja neljännessä kerroksessa asuvilla 246,0, mutta rivitaloasukkailla vain 101,1.

Voimakkaimmin hengitystiesairauksista kärsivät alle viisivuotiaat lapset, psykiatrisista häiriöistä taas 20—30-vuotiaat naiset. Hermostollisten häiriöiden esiintyminen oli pohjakerroksissa asuvilla noin kaksi kertaa ja neljännessä kerroksessa asuvilla noin kolme kertaa niin yleistä kuin rivitaloissa asuvilla.

Mistä erot johtuvat? Ilmeiseltä näyttää, että ratkaisevana tekijänä on suhde maahan. Kerrostaloasukas voi — hieman yleistäen ilmaistuna — vain *katsella* maata kaukaa ylhäältä; rivitaloasukkaalle suhde maahan voi todellistua oman *tekemisen* kautta.

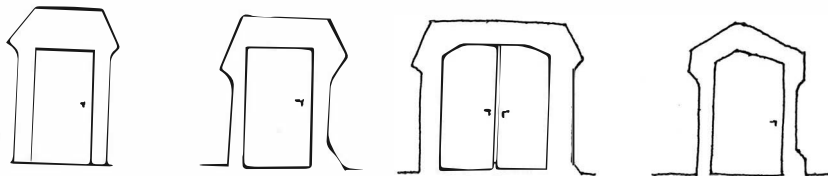
Maanläheisyyden merkitykseen viittaavat myös *Häusslerin* tutkimustulokset omakotiasujien ja vuokralaisten sairastavuudesta: Kun vuokralaisryhmän sairastavuus 19 vuoden tarkkailuajana jatkuvasti nousi, omakotirakentajien ja heidän puolisoittensa sairastavuuden nousu pysähtyi rakentamiskuonaa ja alkoi seuraavina vuosina laskea.

Yhdeksän vuotta rakentamisen jälkeen oli omakotiasujien sairastavuus vähemmän kuin puolet vastaavan vuokralaisryhmän sairastavuudesta.

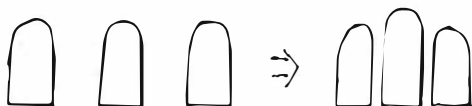
Myös tämä tulos näyttää tukevan käsitystä, että mitä paremmin ihminen kykenee jäsenytymään ympäristöönsä, sitä terveempi hän voi olla — tai on. Sairauden syntyhän voidaan nähdä yksilön ja ympäristön vuorovaikutussuhteen häiriintymisenä ja yksipuolisuutena.

Rakennusmateriaalit

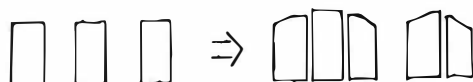
Pohjimmiltaan arkkitehtuuri muodostuu siitä, että ihminen — esteettisen tunnon avulla — erottaa itsensä aineellisesta ulkomaailmasta joko kasaamalla ympärilleen muotonsa säilyttävää ainesta tai kaivautumalla sellaiseen. Jokaisella tällaisella materiaalilla on oma suhteensa ihmisorganismiin. On todettu, että terveellisin materiaali on puu, sitten tulevat tiili ja luonnonkivi, viimeisenä jo selvästi epäterveellinen teräsbetoni. On esitetty että myös muoveilla saattaa olla terveydelle haitallisia vaikutuksia. Maanviljelysneuvos Pohjosen ja maanviljelijä Neitaanmäen maasäteilytutkimukset näyttävät osoittavan, että myös maaperään liittyy terveyteen vaikuttavia voimia, joiden laatua on vasta vähän tutkittu. Teoksessaan *Doppelgänger des Menschen* on saksalainen lääkäri Werner-Christian Simonin käsitellyt lyhyesti mm. maaperään liittyvän elektromagneett-

2)

1a)

1b)

tisen säteilyn yhteyttä ihmisen terveydentilaan.

Mutta rakennus ei muodostu ainoastaan kiinteästä aineesta, vaan siihen kuuluu myös sisäilmasto, jota voimme tarkastella omana kokonaisuutenaan.

Hirsirakennuksessa ilma, lämpö ja kosteus muodostavat yhdessä ulkoisen sään kanssa hengittävän, elimellisen kokonaisuuden. Nykyaikaisissa rakennuksissa seinät eivät enää hengitä, vaan kosteus, lämpö ja raikas ilma ovat yhteydessä ulkomaailmaan ainoastaan aukkojen tai puhaltimien kautta.

Täysilmastoidussa rakennuksessa "huone" voidaan käsittää laajentumaksi kymmeniä tai satojakin metriä pitkässä putkistossa, jota luonnehtivat erilaiset puhaltimet, suodattimet ja suuttimet.

On esitetty käsityksiä, että täysilmastoiduissa rakennuksissa työskentely lisää alttiutta ainakin hengitystie- ja reumaattisiin sairauksiin. Mutta sillä saattaa olla myös sielullishenkisiä vaikutuksia.

Terveyden ja sairauden käsittein ilmaistuna voitaisiin koneellisesti ilmastoitua ja lämmitettyä rakennusta pitää sairaana, "halvaantuneena", jos sen ilman ja lämmön kierto on järjestettävä yksinomaan ulkopuolisen energian ja tahdituksen avulla. "Terveenä" voitaisiin pitää sellaista rakennusta, jossa ilman ja lämmön kierto tapahtuu niiden omien liikeominaisuuksien pohjalta.

Näyttää siltä, että nykyajan pahimpana asunohygienisenä ongelmana on pidettävä "kapseloitumista", jossa rakennuksen luonnolliset elämäntoiminnot koneellistetaan ja saadaan aikaan ulkoisesti säädelty keinoilmasto, jonka sisäisen rakenteen mekaaninen väkivaltaisuus vaikuttaa kuolettavasti ihmisen kykyyn aistia ympäristöään ja sen hienonhienoja muutoksia.

Rakennusmuodot ja värit

Nykyajan suorakulma- ja laatikkoarkkitehtuurissa myös rakennusosien keskinäiset suhteet ovat mekaanisia: kannettava rakennusosa jököttää paikallaan esteettisesti yhtä tunteettomana kuin kantavakin; ne eivät anna taiteellista ilmaisuakin keskinäiselle suhteelleen. Nykyaikainen asuntolokerikko voisi esteettisesti katsoen olla lähes yhtä hyvin kyljellään tai katollaankin — se on taiteellisesti irti ympäristöstään.

Rudolf Steiner on teoksessa *Wege zu einer neuen Baustil* julkaistuissa esitelmissään kiinnittänyt huomiota siihen, että jos rakennusmuodot ilmaisevat taiteellisesti moraalisen asemansa rakennuskokonaisuudessa, vaikuttaa se myös ihmiseen sosiaalisia ja moraalisia voimia herättävästi. Ihminen voi *kokea* rakennuksen.

Tällaisessa *orgaanisessa* rakennustaiteessa pylvään ele kertoo että se kantaa, palkin tai arkkitraavin ele, että se asettaa painonsa pylvään varaan. Ikkunat voivat ryhmittyä niin, että ne ottavat toinen toisensa huomioon; pienemmät asettuvat turvallisesti suuremman ympärille (kuva 1). Tai ovi voi muodollaan kertoa minkälatuinen tila sen takana on, mihin suuntaan se aukeaa, miten arvokas se on, miten laaja, mikä on sen funktio (kuva 2).

Tilassa jossa rakennusmuodot ilmaisevat esteettisesti oman tehtävänsä ja olemuksensa, ihminen voi kulkea sielullisesti vapaana ja avoimena ympäristön vaikutelmille. Esteettisesti puutteellisessa ympäristössä ihminen joutuu sulkeutumaan itseensä ja menettää myös vähitellen kyvyn havaita ympäristöään taiteellisesti.

Myös värit ovat oma maailmansa. Jos esimerkiksi rakennuksen kerrokset maalataan eri värein, voidaan terveenä pitää sitä, että alempien kerrosten maanläheiset värit vähitellen ylöspäin kohottaessa muuttuvat kohti valoisampia, ilmapampia, kevyempiä värejä. Ja käytävien säilytyksessä voidaan ottaa huomioon esimerkiksi ilmansuuntien erilaiset tunnelmat. Näin rakennus voi jäsentyä väreillään myös ulkoiseen tilaan ja sen jatkuvaan väriin ja valon elämään.

Rudolf Steiner-kouluissa luokkasarjat pyritään maalaamaan (laseeraamaan) niin, että luokan värisävy muuttuu luokka luokalta opilaiden sielullista kehitysvaihetta vastaavasti.

Rakennuskokonaisuus

Samoin kuin kokonaisvaikutelma ihmisestä kertoo jotakin hänen yleisestä terveydentilastaan, voi myös rakennuksen herättämä tunto olla terve tai sairas.

Seuraavan kokeen — tai harjoituksen — voi tehdä sekä mielikuvituksessaan että todellisuudessa. — Lähestytään rakennusta kävellen. Kysytään: minkälainen rakennus vai-

TIETEEN OBJEKTIIVISUUDESTA JA ARVOVAPAUESTA

Tieteellä tarkoitetaan yhteiskunnallisesti institutionalisoitunutta ja systemaattista tiedon tavoittelua, jossa sovelletaan tieteellisen yhteisön hyväksymiä tutkimustapoja ja -metodeja. Tieteen 'objektiivisuudella' voidaan siten tarkoittaa tiedeinstituution, tieteellisen metodin tai tieteellisen tiedon objektiivisuutta.

Aluksi on ehkä hyödyllistä todeta jotain siitä, missä mielessä tiede ei ole objektiivinen. Tieteenharjoittajat ovat viime kädessä yksityisiä henkilöitä, joiden tutkimus- ja opetustoimintaan voivat olennaisella — mahdollisesti tiedostamattomalla — tavalla vaikuttaa heidän omakohtaiset motiivinsa, mieltymyksensä ja arvostuksensa sekä heidän idiosynkraattiset uskomuksensa ja mielipiteensä. Tällainen subjektiivisuus voi lyödä leimansa myös laajempiin tieteellisiin ryhmiin ja koulukuntiin. Toisaalta tietoisella ryhmäkohtaisella sitoutumisella joihinkin lähtökohtaoletuksiin voi olla myös järkevä metodologinen perusta, kuten Thomas Kuhn on korostanut

Tiivistelmä alustuksesta 4. 4. 78.

kuttaa minuun niin, että se saa minut suoristamaan selkäni, kävelemään rauhallisesti ja hengittämään vapaasti, kiinnostumaan ympäristöstäni? Saako se minut tuntemaan, että minulla, rakennuksella ja maisemalla on jokin yhteistä?

Harjoitusta voi myös jatkaa: kuvitellaan rakennuksen ympärille vuoroin koivumetsä, kuusimetsä, mäntymetsä. Tai kallio. Tai vaihdetaan ilmansuuntia. Jos mielikuvani rakennuksesta elää, muuntuu näiden muutosten myötä, on se terveellä pohjalla; ellei se kykene muuntumaan, on sitä pidettävä jäykistyneenä, sairaana, kuolleena.

Terveessä arkkitehtuurissa ovat muuntumisen ja pysyvyyden voimat tasapainossa.

'normaalitiedettä' koskevassa analyysissään.

Tietenhistoriallinen ja tiedonsosiologinen tutkimus on osoittanut, että tiede institutiona ja metodina — ja vastaavasti kunkin aikakauden tieteellinen tieto — on aina ollut tavalla tai toisella sidonnainen historiallisesti muuttuviin ajattelutapoihin ja kulttuurimuutoksiin. Historiallisesta relatiivisuudestaan huolimatta tieteellisellä tiedolla on objektiivinen puoli, joka liittyy siihen tapaan, jolla se kehittyy ja 'liikkuu': tiede ei vain muutu, vaan se myös *edistyy*. Tämän takeena on se tiedeinstituution ja tieteellisen metodin peruspiirre, jonka Charles Peirce tiivisti kutsuamalla tieteen kehitystä *itseäänkorjaavaksi* (engl. self-corrective) prosessiksi.

Tiede on *itseäänkorjaava* siinä mielessä, että kaikki tieteelliset auktoriteetit ovat vain tilapäisiä ja voidaan periaatteessa kumota julkisesti esitetyn evidenssin perusteella. Tieteellinen metodi on objektiivinen siinä mielessä, että se perustuu tutkijan ja tutkimuskohteen väliseen vuorovaikutukseen, ts. siihen että tiedon objekti vaikuttaa tiedon subjektiin, mikä myös tekee mahdolliseksi tutki-

Kirjallisuutta:

- Biesantz, Hagen — Klinborg, Arne: Das Goetheanum — Der Bau-Impuls Rudolf Steiners, Philosophisch-Anthroposophischer Verlag, Dornach 1978
- Kuusela, Matti: Kauneuden uudelleen löytämisestä, Kynnyks 2/1978
- Raab, Rex: Bedeutung und Aufgabe der Farbe im Schulbau, Sonderdruck aus 'Das Deutsche Malerblatt' 40 Jg., Heft 17
- Rasmus, Claus: Der Hochhausbau und seine medizinischen und sozialen Probleme, Die Kommenden 6/1974
- Reuter, Marina: Taideterapia — uusi parantamisen mahdollisuus, Kynnyks 1/1977
- Simonis, Werner-Christian: Doppelgänger des Menschen, Verlag die Kommenden, 2 Aufl., Freiburg i.Br. 1978
- Steiner, Rudolf: Wege zu einem neuen Baustil, Verlag Freies Geistesleben, 2 Aufl., Stuttgart 1957

muskohdetta koskevan totuudellisen tiedon saavuttamisen. Virheellinen tieteellinen hypoteesi tai teoria eliminoiduu tutkimusprosessissa samaan tapaan kuin valhe paljastuu risti-kuulustelussa: sen pelastamiseksi kritiikiltä siihen täytyy vähitellen liittää niin paljon kyseenalaisia lisäselityksiä, että lopulta se menettää täysin uskottavuutensa.

Tiede on *itseään*korjaava siinä mielessä, että tutkimusta hallitsevien normien mukaan tieteellisten väitteiden perustelemissa ja hyväksymisessä ei saa vedota kriteereihin, jotka eivät liity niiden tiedolliseen eli episteemiseen asemaan. Esimerkiksi se, että jonkin väitteen totuus olisi moraalista, uskonnollista tai poliittisista syistä toivottavaa tai edullista, ei voi pelastaa sitä tieteelliseltä kritiikiltä. Moninkertainen kontrolli — sekä objektiivisen todellisuuden suuntaan että tutkijayhteisön sisällä — tekee tieteellisestä metodista kriittisemmän kuin mistään muusta totuuden tavoittelun keinosta. Tiede lieneekin ainoa tiedon etsimisen instituutio, jossa — mikäli tieteen autonomiaa ei tukahduteta — kollektiivinen itsepetos on pitkällä tähtäimellä tehty mahdottomaksi.

Tieteen ja arvojen välisestä suhteesta voidaan esittää seuraavat kolme kiistatonta toteamusta. Tutkimusalojen painottuminen ja tutkimusaiheiden valikoituminen riippuu ainakin osaltaan siitä, mitä eri yhteisöissä arvostetaan tai pidetään tärkeänä. Tieteen soveltaminen, ts. tutkimukseen perustuvat toimintasuositukset, rakentuvat olennaisella tavalla sekä rationaalisten uskomusten että arvostusten varaan. Eri henkilöiden tai henkilöryhmien omaksumia arvostuksia voidaan tutkia tieteellisesti, ts. tieteen tulokset voivat olla *arvostuksia koskevia* lauseita. Mikään näistä huomautuksista ei ole ristiriidassa sen kanssa, että tiede on edellä esitetystä mielessä objektiivinen. Kysymys tieteen arvovapaudesta koskeekin ennen kaikkea seuraavia ongelmia: Voidaanko tieteen tuloksina esittää kategorisia (ehdottomia) normilauseita? Voidaanko *arvostuksia ilmaisevia* lauseita perustella tieteellisesti?

Pelkkä kieltävä vastaus näihin kysymyksiin — kuuluisaan 'Humen giljotiiniin' vedoten — ei ole riittävän informatiivinen ollakseen tyydyttävä. Perusteltu vastaus edellyttäisi yksityiskohtaisen selvityksen arvojen ontologisesta asemasta ja arvotermejä sisältävien lau-

seiden semantiikasta. Oma käsitykseni lyhyesti ilmaisten on se, että arvot ovat suhteellisen itsenäisen aseman omaavia ihmisen luomuksia, joita käytetään ensisijaisesti toiminnan oikeuttamiseen. Arvot eivät ole fyysisiä objekteja tai tapahtumia (vaikka nämä voivatkin olla arvon kantajia), eivät ihmisestä riippumattomia ikuisia 'platonisia' ideoita (sillä tällaisia olioita ei tarvitse olettaa filosofiassa), eivätkä myöskään ihmisen mielessä olevia ideoita tai tunteita (vaikka arvojen kokemiseen voikin liittyä voimakkaita tunnetiloja), vaan ne kuuluvat (yhdessä esimerkiksi lukujen, käsitejärjestelmien, ominaisuuksien, propositionien ja eräiden kulttuuriesineiden kanssa) siihen todellisuuden piiriin, jota Karl Popper on kutsunut maailma 3:ksi.

Tällaisen *arvokonstruktivismin* mukaan perinteelliset arvosubjektivismiin ja arvo-objektivismiin muodot ovat virheellisiä: muotoa ' $\times$ ' on arvokas' oleva lause ei ilmaise jonkin subjektin suhtautumista tai tunnetta objektia $\times$ kohtaan eikä myöskään sitä, että $\times$ lankeaisi jonkin 'tuonpuolisen' tai 'transsendentaalisen' arvon alaan. Sen sijaan tämä lause ilmaisee, että $\times$:llä on objektiivisesti jokin ominaisuus $\emptyset$, jolla on ihmiskunnan arvojaluoavan toiminnan kautta historiallisesti ehdollinen arvon status. Tässä $\emptyset$ voi olla esimerkiksi ihmisen terveyttä, ympäristön terveyttä tai yhteiskunnan demokraattisuutta ilmaiseva ominaisuus, joka kuuluu lääketieteen, ekologian tai yhteiskuntatieteen tutkimusalaan. Tällöin muotoa ' $\times$:llä on ominaisuus $\emptyset$ ' olevaa lausetta voidaan perustella aivan kuten muitakin deskriptiivisiä lauseita, joten se voi olla tieteen tulos, vaikka se samalla tyypillisissä käyttöyhteyksissään ilmaisee myös sen, että $\times$:llä on arvoa. Tämä käsitys on lähellä Leszek Nowakin 'antipositivistista deskriptivismiä', joka Jerzy Kmitan mukaan oli ominainen myös Max Weberille (ks. *Poznan Studies in the Philosophy of the Sciences and the Humanities*, vol. 2, No. 1, 1976).

Arvokonstruktivismiin mukaan arvot eivät ole tieteelle ulkopuolisia, sillä niiden luominen ja ylläpitäminen kuuluu myös tieteiden — erityisesti humanististen tieteiden ja filosofian — sivistystehtävään. Tämä käsitys on kuitenkin yhteensopiva Humen giljotiinin kanssa, mikäli eroa arvojen ja tosiasioiden välillä ei yritetä tehdä kielen tasolla tyhjentävänä erotteluna puhtaasti deskriptiivisten

tosiasiaväitteiden ja puhtaasti aksiologisten arvoväittämien välillä. Esimerkiksi lause 'Lohjanjärvi on saastunut' voi samalla kertoa ilmaista sekä erään deskriptiivisen tosiasian että kielteisesti arvottavan kannanoton tähän tosiasiaan. Kuitenkin ero järven saastuneisuutta tietyllä hetkellä koskevan tosiasian ja tätä saastuneisuutta koskevan arvoväittämisen pätevyyden välillä säilyy, sillä näistä jälkimmäinen on periaatteessa historiallisesti muuttuvainen tai muutettavissa oleva. □

Jormola ...

ja kaatopaikoiksi. Vesistöjen puhdistuessa voidaan rehevistäkin ranta-alueista kehittää suojelemalla ja muotoilemalla kasvullisia, eläimistöltään rikkaita viheralueita.

Terveellisen ravinnontuotannon tulisi olla maatalouden tavoite, mitä ei käytännössä kuitenkaan tunnuta yleisesti ymmärrettävän. Samalla jää huolehtiminen maaperän elävöittämisestä, maanhoidosta, yleensä sivuseikkaksi. Nykytilanteessa onkin eräs ratkaisu esim. pyrkiminen ravinnon omakohtaiseen hankkimiseen tai viljelemiseen, minkä kasvavaa kiinnostusta osoittaa mm. viljelypalstojen kysyntä kaupungeissa. Maisemallisesti ilmenee monien maatalousalueiden nykytila esim. epämääräisesti pensoittuvina peltoina. Toisaalta taajama-alueilla peltoja joutuu teollisuus- tai asuntoalueiksi, mikä hajoittaa yleensä jo muotoutunutta maisemarakennetta.

Maamme suhteellisen pienipiirteisessä maisemassa muodostuu kerrostalorakentaminen helposti maisemaa hallitsevaksi. Tämä asettaa rakennus- ja maankäytön suunnittelulle suuremman vastuun kuin vapaassa, sattumanvaraisessa asuntotuotannossa ja toisaalta usein abstraktissa, maisemasta piittaamattomassa kaavoittamisessa on tiedostettu.

Jotta tietoisuusperustan saaminen luonnonympäristöstä mahdollistuisi myös kaupunki-alueilla, olisi maiseman peruspiirteet selkiinnyttävä ja turvattava kaavoituksessa esim. viheralueina. Maiseman paikallisia erityispiirteitä voitaisiin kehittää esim. ottamalla puistojen ja pihojen suunnittelussa ja hoidossa huomioon metsä- ym. luonnonalueilta saatavat viitteet. □

KIRJOJA

Pitääkö astrologia paikkansa?

Antti Jännes — Heikki Oja: Kun planeetat kohtaavat. Ursa 1978.

Jos astrologia johonkin todellisuuteen perustuu, niin on siitä varsin vaikeaa löytää länsimailla perustellumpaa tietoa. Horoskoopikirjallisuuden ja astrologiaoppaiden tulva yhä lisääntyy etenkin Englannissa, Yhdysvalloissa, Saksassa ja Ranskassa. Viime vuosina ovat myös tietokoneet alkaneet vallata kaupallisia markkinoita sylkemällä jopa kymmenkertaista tekstimääriä huomattavasti alle käsityöastrologien nyhäreilemiin hintoihin, jotka Suomessakin liikkuvat muutamasta kymmistä aina tuhansiin markkoihin asti. Joissakin tietokonehoroskoopeissa on varsin tarkat laskelmat syntymähetken aspekteista ja huoneista sekä planeettojen sijainnista Eläinradan eri kuvioissa. Ennusteissa on joskus löydettävissä jopa aspektisynteesiperusteluja syntyneestä: hänen luonteestaan, toimialastaan, raha- ja rakkauselämästään sekä heikkouksistaan.

Suomalaisten astrologien tekemistä horoskoopeista löytyy perin harvoin aspektisynteesiä tai yleensä jonkinlaisia astrologisia perusteluja syntyneen kohtaloon nähden. Ennusteet ovat usein varsin alkeellisia ja epämääräisiä "runoelmia" syntyneen ominaisuuksista ja kohtalosta. Harvoin saa asiakas edes horoskoopikarttaa, esipuhetta tai opastetta astrologian perusasioista asioidessaan horoskooppihämisten kanssa. Asioissa on selvästi jotain salaperäistä, tietoa ja perustelupohjaisia selvityksiä ei todella tahdo löytää.

Heikki Ojan ja Antti Jänneksen yhteistyönä puserutama kirja on todella kauankaivattu ja tervejärkinen julkaisu, jonka perään kannattaa pinkaista tältä istumalta, helmat että palttoot hulmuten. Etenkin Jänneksen Antti on puseranut kirjan toisen puoliskon sivu-sivulta täyteen hävyttömän julkeita ja paljastavia kysymyksiä astrologiasta. Mielellä ei näytä olevan mitään häpyä tai kunnioitusta vuosituhansia vanhaa tieteidien tiedettä kohtaan. Vuoden 1982 suuri planeettojen kohtaaminen paljastuukin Maasta katsoen hajanaisiksi muodostelmaksi sekä Eläinratamerkkien asemat ovat muuttuneet huomattavasti astrologien käyttämästä mallista. Nykypäivän astrologit yrittävät verhota opiaan Blavatskyn ja Steinerin "imaginatiivisen tiedostuksen" henkisyyskiini ja symboliikkaan. Monet astrologien selitykset ja ajatukset paljastuvat usein varsin alkeellisiksi ja naiveiksi yrityksiksi selittää milloin kaksostutkimuksia, murhia tai ihmelapsia, ym.

Minua henkilökohtaisesti ihmetyttää se seikka, etteivät astrologit yleensä pyri etenemään tehtävissään ja tieteilysään hankkiutumalla vaikkapa YK:n, öljypohattojen, pankkiirien, kuninkaiden tai muun rahamaailman tai miksiä ei ihmiskunnan edistykseen palvelemiseen — jos kerran tähdet todella vaikuttavat tai edes toimivat jotenkin sinnepäin kuin opit opettavat? Kaipa sitä lottoa, raharpaa tai Monte Carlon kasinon kassan räjäyttämistä olisi mielekkäämpi yrittää kuin nyhrätä lehti-ilmoittelun myötä tavallisten arkipäivän ongelmien

ja unelmien parissa astrologina. Kriittisiä kysymyksiä löytyisi yllin kyllin. Kannattaako astrologiaa yleensä tutkia enää laisinkaan. Puoltavia todisteita löytyy tuskin nimeksi. Auringon, Kuun ja Jupiterin tutkimukset eivät puolla astrologiaa vaikka horoskooppiäki ja -kirjailijat ovat esittäneet monenlaisia tarinoita kuuhulluista, Auringon-pilkku-teorioista ja maanjäristyksistä, ym.

Lienee aiheellista palauttaa mieliin myös tunnetun tähtitieteilijämme V. A. Heiskasen ajatuksia astrologian arvosta: "On pidettävä ajan sairaalloisuuden merkinä, että astrologiaa yhä harjoitetaan, tietenkin muka uudenaikaisessa tieteellisessä mielessä... Koko astrologia on monimutkaista käsitteillä leikkimistä, jolla ei ole todellisuuspohjaa ja joka pyritään verhoamaan mahdollisimman monimutkaiseen muotoon, jotta toiminta vaikuttaisi muka enemmän tieteelliseltä." (Tähtitiede I, 1948 WSOY). Toinen tunnettu tiedemies ja tähtitieteilijä prof. Raimo Lehti kirjoitti Vapaa-ajattelijaan 8/66 seuraavasti: "Planeetta-astrologia oli alusta alkaen niin teennäinen ja spekulatiivinen rakennelma, että sen vilpittömät kannattajat joutuivat murhemielin toteamaan sen säännöt ja oletukset erittäin epävarmoiksi ja moniselitteisiksi... Näivettyneenä ja mehuttomana entisen loistonsa rippenä tämä muinainen ajatusrakennelma kummittelee tänäkin päivänä eräiden journalististen vastuunsa keveysti ottavien lehtien palstoilla... Yksilöllisiä horoskooppia sommitteleva astrologia voidaan täydellä syllä katsoa varsin ikäväksi harha-askeleeksi ihmisen ja maailmankaikkeuden välisestä suhteesta koskevan pohdiskelun mutkaisella polulla." Ihmettelemistä on myös siinä, ettei edes Suomen astrologinen seura ole ottanut velvollisuudekseen selvittää jäsenilleen ja yleisölle avoimesti astrologian nykyistä tilannetta, sen ongelmia ja ristiriitoja. Toivottavasti seuran johto ja jäsenet käyvät nyt kilvan käsiksi Ojan—Jänneksen kirpeitäkin kysymyksiä säkenöivään teokseen! Suomen astrologisen seuran edustajat ovat pitäneet myös julkisia luentosarjoja mm. työväenopistoissa, esiintyneet televisiossa ja lehdistössä ym. joten lienee kohtuullista odottaa myös heiltä perustellumpia ajatuksia Ojan—Jänneksen kirjassa paljastuneisiin ristiriitakysymyksiin.

Teoksen esipuheessa kirjoittajat esittelevät asianmukaisesti tilanteen, josta kirjan tekeminen sai kipinän: CAO-Times-nimisessä lehdessä julkaistusta artikkelista: "Hyökkäys astrologiaa vastaan Suomessa". Hra Jännes julkaisi myös artikkelin Helsingin Sanomissa, joka oli mielestäni terävästi laadittu ja täynnänsä hyviä huomioita perustavista ristiriidoista ja epäselvyyksistä astrologian suhteen. Astrologian ilmestyminen Otavan Ensyklopedian ensimmäiseen osaan epäkriittisessä asussa herätti jo huomiota ja närkästyksi kriittisemmän yleisön parissa. On todella yllättävää, että etenkin kaupallinen lehdistö tarjoaa niin auliisti sivujaan horoskooppihahattelijoidle. Etenkin UM-lehti kunostautui julkaistessaan O. Asikaisen poliittisia vaalioroskooppia ja -ennusteita sivukaupalla vailla sen kummempia perusteluja. Ennusteet menivät usein pahasti "metsään". Niissä Suomea uhkasi useimmiten itäinen naapurimme. Ja Urkkipresidentti oli usein vähemmän miellyttävä persoona.

Oja—Jänneksen kirjassa ei puhuta juuri Suomen astrologian historiasta, joka on melko värikästä 1900-luvulla von Gerichistä alkaen Kahma-Leoon, Dag Hemdaliin (jonka televisio-ohjelma 1960-luvulla päättyi hullunkurisesti) ja O. Asikaiseen, jonka tv-ohjelmasarja nostatti myös kiinnostusta ja seuratoimintaa. Astrologian harrastus lienee Suomessakin jo melko laajalle levinnyttä. Mm. P. von Gerichin Astrologia-kirja on varsin kysytty antikvarioista. Puoli vuosisataa vanhana harvinaisuutena sen hinta pyörii sadan markan tienoilla. Jänneksen hyödyntämä kirja-aineistoluettelo ei ole kovinkaan laaja eikä edustane tunnetuimpia klassikko-astrologien teoksia.

Varsin mielenkiintoisia astrologiateoksia edustavat Willi O. Sucher (heliosentrinen), J. Vehlou, E. K. Kühr, G. Wachsmuth, R. Ebertin, ym. R. Ebertin on julkaissut mm. 'Avoimen kirjeen maailman yliopistoille', jossa hän varovaisesti määrittelee *kosmobiologian* tilannetta ja ilmiöitä. Kirjelmässä todetaan mm. seuraavaa: "Pyrimme estämään 'astrologia naturaliksen' käytön alhaisiin tarkoituksiin ja suhtaudumme kielteisesti kaikkeen kohtaloennustukseen." Ebertin julkaisutoiminta on varsin laajaa ja monipuolista. Ebertin tekee lähinnä statistista tutkimustyötä yhdessä useiden yliopistojen professorien ja dosenttien kanssa. Ilmiöiden tutkimiseksi hän edellyttää perusteellista kosmobiologian työmenetelmän tuntemista, samoin astronomian, fysiikan, biologian, psykologian ja antropologian tuntemista. Myös muualla Euroopassa on lukuisia astrologisia instituutteja joiden toiminta on usein etupäässä kaupallista "diplomien" myyntiä ja epäkriittisten kurssien tarjontaa.

Varsinaisen rautaisannoksen olisi Jännes saanut Ludwig Reinersin kirjasta 'Steht es in Den Sternen?' (München 1951 PLV). Kirjan tekijä on haastatellut ja tutkinut tilastollisesti laajalti astrologiaa ja tunnettuja eurooppalaisia astrologeja, jotka myöntävät olevansa voimattomia ilmiön selittämiseksi. Astrologit eivät ole yrittäneetkään paneutua ilmiön perusteisiin erityisen vakavasti ja vastuullisesti. Asiakkaita on muutenkin aina riittänyt. Miksi ennusteisiin sitten uskotaan, ihmettelee Jänneskin ja suosittelee Eric Hofferin teosta "Tosiuskovainen" lukijoilleen.

Jännes esittää kirjassa myös uhkauksen, johon hänellä on kyllä varaa ja perusteita tieteelliseltä pohjalta: "Tiedon kehityksen mutkikas kulku antaa astrologeillekin hyviä tilaisuuksia työntää jalkansa ovenrakoon, mutta loppujen lopuksi siinä käy hullusti, he saavat olla tyytyväisiä jos selviävät ruhjotuun varpain." Toinen seikka joka on myös aiheellista selvittää on tutustua horoskooppi-aineistoon ja astrologeihin sekä heidän kuppikuntiinsa jolloin voi saada kuvan heidän tiedollisesta ja moraalista tasostaan. Onko astrologia pelkkää okkultismia, vailla tieteellistä perustaa? "Onko ennalta määrätty, että kaikki henkietieteet kohtavat lopulta astrologiassa, astrologia on niiden kohtalo." Toteaa Jännes kirjan lopussa. Ovatto Jännes ja Oja sanoneet astrologiasta viimeisen sanan? Ainakin astrologimme vaikuttavat ihmehen hiljaisilta ja muuttamat hermostuneilta.

Pekka Hartola

Turun Kriittinen Korkeakoulu

kevät 1979

Syksyllä 1978 alkanut yleisteema Ihmisen ehdot jatkuu keväällä 1979 aiheena Ihminen ja ihminen. Sen puitteissa järjestetään seuraavat tilaisuudet:

- 27. 2. **Ihmisen elämänvaiheet ja kriisit**
Alustaja tri Reinald Witters
- 27. 3. **Ihmisen aikaperspektiivi**
Alustaja FL Leena-Maija Blinnikka
- 10. 4. **Miten humanismia -sarja:**
Humanismi sairaanhoidossa
Alustajat psykologi Eugen Parkatti ja sairaanhoitaja Elisabeth Parkatti
- 24. 4. **Tieto ja demokratia**
Alustaja tri Pentti Alanen
- 8. 5. **Miten humanismia -sarja:**
Ekohumanismi
Alustaja FK Olli Tammilehto
Humanismi ja humanistiset tieteet
Alustaja FL Mika Hokkinen

Tilaisuudet alkavat klo 18.00 Turun Yliopistolla. Tietoja Turun Kriittisen Korkeakoulun tilaisuuksista antaa sihteeri Pertti Korvenoja, puh. 333 175, os. Kauppiaskatu 21 b 12, 20100 Turku 10.

Jyväskylän Avoin Kulttuurikeskus

kevät 1979

- 25. 1. **Opiskelijan elämän ulottuvuuksia**
Näkökulmia mietittynä mm. opiskelija-asumisesta, opiskelusta, ystävyys-suhteista, suhteista muuhun yhteiskuntaan, pohdiskelua myös opiskelijatutkimuksesta sekä millainen opiskelijan elämänmuoto voisi olla
- 8. 3. **Yliopisto, sivistyksen laitos**
Puheenvuoroja valmistellut professori Veikko Nevanlinna, filosofian maisteri Anna Louhivuori, opiskelijat Marja Kekkonen ja Christian Subra sekä filosofian kandidaatti Keijo Virtanen.
- 22. 3. **Koulumme ja sivistys**
Mukana keskustelemassa lukion rehtori Jouko Kärkkäinen, peruskoulun luokanopettaja Markku Suortamo, lukiolaiset Petri Pautamo ja Kalle Elonheimo, opettajaksi opiskeleva Timo Jantunen sekä rehtori Matti Leiwo.
- 4. 4. **Vapaa sivistystyö sivistäjänä**
Keskusteluun valmistautuneet edustajat Työväen Sivistysliitosta, Kansan Sivistystyön Liitosta, Maaseudun Sivistysliitosta, Jyväskylän Kesästä ja Jyväskylän Talvesta sekä kansalaisopiston rehtori Esko Matilainen ja opiskelija Maija Pietikäinen.
- 19. 4. **Pienyhteisö — lähellä ihmistä**
Kokemuksiaan ja ajatuksiaan julkistamassa Jyväskylän Kangaslaupilainen Kari Murto, Ruuhimäen kylätoimikunnan puheenjohtaja Vilho Kovalainen, ”kylätutkija” Lauri Hautamäki Tampereelta sekä opiskelija Jussi Mursula.

Kaikki tilaisuudet ovat Jyväskylän yliopiston kirjallisuuden laitoksella, sali A-103, klo 18.30.

Lisäksi ohjelmassa on 14—20. 5. viikolla päivän tutustumisretki biodynaamiseen viljelyyn.